

Міністерство освіти і науки України  
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління  
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

## **Кваліфікаційна робота**

на здобуття освітнього ступеня магістр  
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою: «Формування антикорупційної політики в Україні:  
досягнення та проблеми»

Виконав: студент  
групи ПУ24-1 м.  
Спеціальність 281  
«Публічне управління та  
адміністрування»  
Титенко О. В.

Керівник: Марценюк О. О., к. держ.  
упр.

Рецензент: доцен кафедри прикладної  
економіки, підприємництва та  
публічного управління НТУ  
«Дніпровська політехніка»  
к.держ.упр., доц. Сергієнко Е. О.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

Факультет / ННІ управління  
Кафедра публічного управління та митного адміністрування  
Рівень вищої освіти магістр  
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування  
Освітня програма Публічне управління та адміністрування

**ЗАТВЕРДЖУЮ**

Завідувач кафедри публічного управління  
та митного адміністрування

\_\_\_\_\_ / Антонова О. В. /  
„ \_\_\_\_\_ ” \_\_\_\_\_ 20\_\_ року

**ЗАВДАННЯ**  
**НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**  
здобувачу вищої освіти

\_\_\_\_\_ Титенко Олександра В'ячеславович \_\_\_\_\_  
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Формування антикорупційної політики в Україні: досягнення та проблеми

керівник роботи Марценюк О. О., к. держ. упр.  
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по УМСФ від “24” листопада 2025 року № 977 кс

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 30.12.2025 р. – 06.01.2026 р.

3. Вихідні дані до роботи:

Нормативно-правову базу дослідження становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», відповідні закони про внесення змін до антикорупційного законодавства, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, рішення Конституційного Суду України, а також підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність антикорупційних інституцій.

4. Зміст роботи (перелік питань для розробки): розкрити сутність корупції як соціально-правового явища та проаналізувати її негативний вплив на державне управління; дослідити теоретичні основи та принципи формування антикорупційної політики держави; оцінити міжнародний досвід протидії корупції та можливості його адаптації в Україні; проаналізувати еволюцію антикорупційного законодавства та діяльність ключових інституцій;

визначити досягнення та проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні; виокремити можливі напрями підвищення ефективності антикорупційних інститутів, законодавства та взаємодії з громадянським суспільством і міжнародними партнерами.

5. Перелік графічного матеріалу 10 таблиць, 4 рис., що ілюструють ключові аспекти дослідження

6. Дата видачі завдання 13.07.25-19.07.2025

### КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи *	Строк виконання етапів роботи	Примітка
	Визначення теми кваліфікаційної роботи	23.01.25-01.02.2025	
	Складання змісту роботи, оформлення та затвердження завдання	13.07.25-19.07.2025	
	Опрацювання літературних джерел, нормативних документів	до 10.11.25	
	Збір та обробка статистичних і звітних даних	до 10.11.25	
	Проведення розрахунків та аналізу	до 10.11.25	
	Написання вступу	до 10.11.25	
	Написання розділу 1	до 10.11.25	
	Написання розділу 2	до 10.11.25	
	Написання розділу 3	до 12.12.25	
	Підготовка висновків	до 20.12.25	
	Оформлення роботи	до 30.01.25	
	Подання на кафедру електронного варіанту роботи для перевірки на плагіат	до 30.01.25	
	Підготовка тексту доповіді і демонстраційного матеріалу	до 16.01.26	
	Подання на кафедру кваліфікаційної роботи	до 06.01.26	

**Здобувач освіти**

**Титенко О.**

**Керівник роботи**

**Марценюк О. О**

## Анотація

Титенко О. В. Формування антикорупційної політики в Україні: досягнення та проблеми. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

Метою магістерської роботи є всебічне дослідження процесу формування антикорупційної політики в Україні, аналіз її досягнень і проблем у практичному впровадженні, а також визначення стратегічних напрямів підвищення ефективності боротьби з корупцією на всіх рівнях публічного управління. У роботі розглянуто теоретичні засади антикорупційної політики, її роль у системі публічного управління та взаємозв'язок із принципами прозорості, підзвітності та демократичного контролю. Проведено аналіз ключових законодавчих і інституційних заходів, спрямованих на запобігання корупції, зокрема функціонування Національного агентства з питань запобігання корупції, діяльності антикорупційних судів та програм моніторингу органів влади. Особливу увагу приділено вивченню проблем ефективності реалізації антикорупційних ініціатив, існуючих інституційних бар'єрів, а також механізмів контролю та оцінки результативності. На підставі отриманих результатів обґрунтовано необхідність удосконалення антикорупційної політики шляхом інтеграції міжнародного досвіду, посилення прозорості та підзвітності органів публічної влади, розвитку превентивних заходів і вдосконалення системи оцінки ефективності антикорупційних програм. Робота має практичне значення для підвищення ефективності управлінських рішень та створення сприятливого інституційного середовища для протидії корупції в Україні.

Ключові слова: антикорупційна політика, публічне управління, державне регулювання, протидія корупції, інституційні механізми, ефективність, законодавство.

## Summary

Titenko O. V. Formation of Anti-Corruption Policy in Ukraine: achievements and challenges. Qualification work for the Master's degree in the specialty 281 "Public Administration and Management." University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The purpose of the master's thesis is a comprehensive study of the formation process of anti-corruption policy in Ukraine, analysis of its achievements and challenges in practical implementation, and the identification of strategic directions for improving the effectiveness of anti-corruption measures at all levels of public administration. The thesis examines the theoretical foundations of anti-corruption policy, its role within the public administration system, and its connection with the principles of transparency, accountability, and democratic oversight. Key legislative and institutional measures aimed at combating corruption are analyzed, including

the functioning of the National Agency on Corruption Prevention, activities of anti-corruption courts, and monitoring programs for public authorities. Particular attention is paid to the study of the effectiveness of implementing anti-corruption initiatives, existing institutional barriers, and mechanisms for control and evaluation. Based on the research findings, the necessity of improving anti-corruption policy is substantiated through the integration of international experience, enhancement of transparency and accountability of public authorities, development of preventive measures, and improvement of the system for evaluating the effectiveness of anti-corruption programs. The study has practical significance for enhancing management decision-making and creating a favorable institutional environment for combating corruption in Ukraine.

Key words: anti-corruption policy, public administration, state regulation, corruption prevention, institutional mechanisms, effectiveness, legislation.

*Список публікацій здобувача*

1. Титенко О. Сутність і поняття корупції як соціально-правового явища // Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2025. Т.1. С. 297-299.

## ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	10
1.1. Сутність і поняття корупції як соціально-правового явища	10
1.2. Теоретичні основи та принципи антикорупційної політики держави	18
1.3. Міжнародний досвід протидії корупції та можливості його адаптації в Україні	24
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ДОСЯГНЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	33
2.1. Еволюція антикорупційного законодавства України	33
2.2 Система реалізації антикорупційної політики на прикладі ПАТ «Управління механізованих робіт»	40
2.3. Результати реалізації державних антикорупційних програм та їх вплив на зменшення рівня корупції	49
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	56
3.1. Основні проблеми та суперечності у реалізації антикорупційної політики	56
3.2. Напрями підвищення ефективності антикорупційних інститутів та законодавства	61
3.3. Роль громадянського суспільства, ЗМІ та міжнародних партнерів у подоланні корупції	67
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	83

## ВСТУП

У сучасних умовах глобалізації та розвитку демократичних інститутів питання боротьби з корупцією стає одним із ключових факторів забезпечення ефективності державного управління, соціальної справедливості та економічної стабільності. Корупція, як складне соціально-правове явище, підриває довіру громадян до органів влади, зменшує інвестиційну привабливість країни та загрожує національній безпеці. Формування ефективної антикорупційної політики є стратегічним завданням держави, що передбачає комплексне поєднання законодавчих, інституційних та соціально-профілактичних заходів.

Вагомий внесок у дослідження адміністративно-правових та теоретичних аспектів запобігання корупції зробили такі вчені, як: М. І. Мельник [59], О.Л. Хорхан [100], Є. В. Невмержицький [66], А. А. Приходько [78], В.М. Трепак [92].

Проблеми формування державної антикорупційної стратегії та діяльності спеціалізованих інституцій розглядалися у працях О. М. Костенка [51], Д. Г. Заброди [30], С. Ж. Лазаренка [55], О.А. Котуков [52]. Питання взаємодії громадянського суспільства з органами державної влади у сфері протидії корупції досліджували В. М. Трепак [92], В. А. Абдуллаєв [1]. Економічні аспекти корупційних ризиків висвітлені у працях І. В. Басанцова та С. В. П'ясецької-Устич [10;83].

Попри значну кількість напрацювань, динамічна зміна антикорупційного законодавства в умовах воєнного стану та нові виклики на шляху до євроінтеграції потребують подальшого комплексного дослідження, що й зумовило вибір теми даної роботи.

Актуальною залишається необхідність оцінки результативності антикорупційних реформ в Україні та пошуку шляхів їх удосконалення у відповідності до міжнародних стандартів та практик. Незважаючи на досягнення у законодавчій та інституційній сферах, реалізація

антикорупційної політики стикається з проблемами недостатньої ефективності контролю, низького рівня професійної підготовки кадрів та обмеженої взаємодії з громадянським суспільством. Врахування міжнародного досвіду у протидії корупції є важливим для адаптації та впровадження ефективних моделей управління.

Метою магістерської роботи є комплексний аналіз процесу формування антикорупційної політики в Україні, досягнень та проблем у її реалізації.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішуються такі завдання:

- розкрити сутність корупції як соціально-правового явища та проаналізувати її негативний вплив на державне управління;
- дослідити теоретичні основи та принципи формування антикорупційної політики держави;
- оцінити міжнародний досвід протидії корупції та можливості його адаптації в Україні;
- проаналізувати еволюцію антикорупційного законодавства та діяльність ключових інституцій;
- визначити досягнення та проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні;
- виокремити можливі напрями підвищення ефективності антикорупційних інститутів, законодавства та взаємодії з громадянським суспільством і міжнародними партнерами.

Об'єктом дослідження є антикорупційна політика в Україні.

Предмет дослідження – формування антикорупційної політики в Україні.

Методи дослідження. Це загальнонаукові методи: системно-структурний (для аналізу антикорупційної політики як комплексної системи), порівняльно-правовий (для зіставлення національного та міжнародного досвіду), індукції та дедукції, а також статистичний методи для аналізу законодавства та оцінки ефективності реалізації антикорупційних заходів.

Основні положення дипломної роботи апробовано на міжнародній науково-практичній конференції «Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд (м. Дніпро, Університет митної справи та фінансів, 14 листопада 2025 р.).

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (дев'ять підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 2 сторінки. Список використаних джерел містить 110 найменувань, у тому числі 7 іноземною мовою. У роботі вміщено 4 рисунків та 10 таблиць. Положення основного тексту доповнює матеріал, викладений у додатках.

## РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

### 1.1 Сутність і поняття корупції як соціально-правового явища

Корупція – це всепроникне та багатогранне явище, що охоплює всі сфери суспільного життя. Її ефективне попередження та подолання є надзвичайно складним процесом, що вимагає, перш за все, уточнення теоретичних основ цієї проблеми. Таке уточнення необхідне для чіткого відмежування корупції від інших злочинів, а також для розробки дієвої системи заходів із її викорінення.

*Таблиця 1.1*

#### Визначення корупції за різними джерелами

Джерело	Визначення корупції
Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII [34]	Корупція - використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, свого службового становища всупереч інтересам служби з метою одержання неправомірної вигоди.
Конвенція ООН проти корупції (UNCAC, 2003) [109]	Конвенція не дає єдиного визначення корупції, натомість визначає конкретні корупційні діяння, які повинні бути криміналізовані, зокрема хабарництво, розкрадання, відмивання коштів, перешкоджання правосуддю тощо.
Transparency International [107]	Корупція - зловживання наданою владою для особистої вигоди. Це може включати не лише фінансову вигоду, а й інші переваги, такі як політична підтримка чи доступ до ресурсів.
Світовий банк [110]	Корупція - зловживання публічною посадою для особистої вигоди.
Європейська комісія проти корупції (GRECO) [105]	Корупція - будь-яка діяльність посадових осіб, що порушує закон, етичні стандарти або принципи доброчесності, з метою отримання приватної вигоди.
І. В. Басанцов, О. О. Зубарева [10]	Корупція - соціальне явище, що проявляється у зловживанні службовим становищем для одержання матеріальної чи нематеріальної вигоди.
Приходько А.А [78]	Корупція в Україні - це явище, яке має широкий спектр негативних наслідків для суспільства, включаючи підірив довіри до державних інститутів та погіршення економічної ситуації.

*Джерело: сформовано автором на основі [10;34;78;105;107;109;110]*

Науковці трактують поняття «корупція» по-різному, оскільки зосереджуються на конкретних її аспектах та підходах до вивчення. Через складність та різноманіття проявів корупції, створення єдиного загально визнаного та універсального визначення є досить проблематичним. З цієї причини, всі існуючі визначення цього явища вважаються прийнятними.

Враховуючи різні підходи до тлумачення та ключові характеристики корупції, її можна визначити як складне, багатоаспектне, системне явище. Суть його полягає в неправомірному й аморальному використанні особами, наділеними управлінськими чи владними повноваженнями, свого становища, статусу або авторитету. Це використання відбувається у корисливо-егоїстичних інтересах із метою збагачення або отримання іншого роду преференцій для себе чи для інших осіб, і завжди відбувається за рахунок держави чи її громадян [22, с. 82].

Багатогранність корупційних відносин обумовлює існування різних видів корупції (рис.1.1).

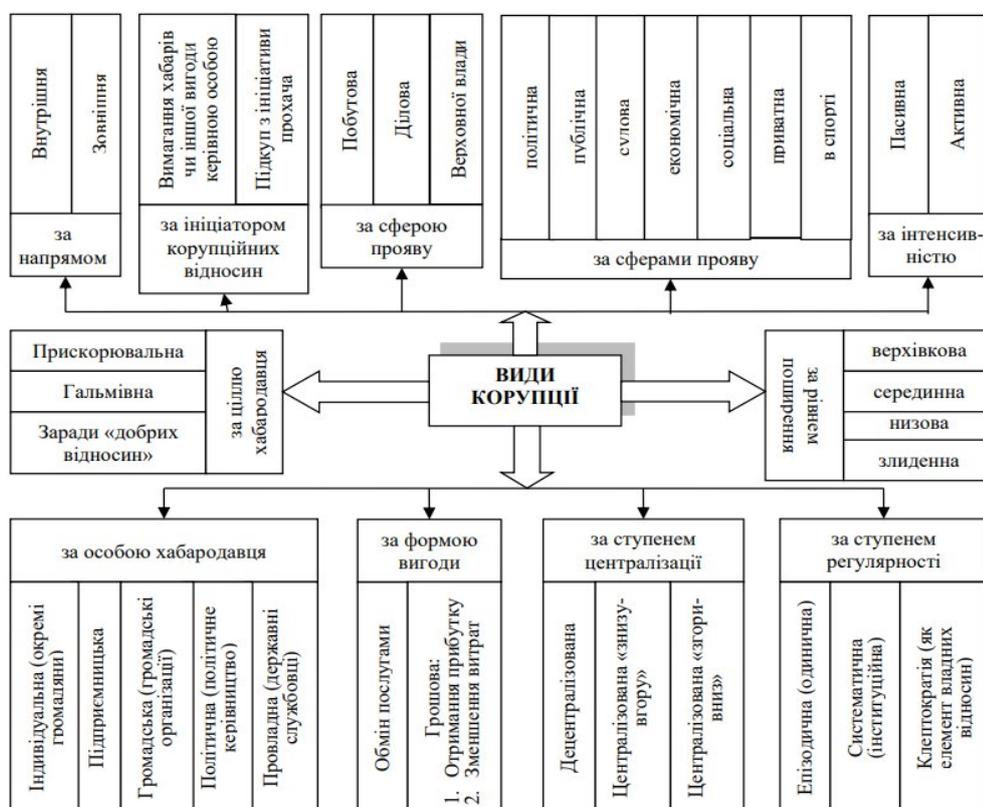


Рис.1.1 – Види корупції

Джерело: [83].

Так, її класифікують на побутову, ділову та корупцію верховної влади. Побутова корупція виникає у взаємодії громадян із посадовими чи державними службовцями, які можуть приймати важливі для особи рішення (наприклад, лікарі, вчителі, менеджери різних рівнів чи викладачі). Ділова корупція має місце у відносинах між бізнесом і владними структурами, а також може виникати у відносинах між самими суб'єктами бізнесу. Корупція верховної влади проявляється у вищих ешелонах, зокрема через підкуп політиків чи депутатів, наприклад, для забезпечення голосів за певний законопроект.

Таблиця 1.2

### Види корупції за сферами прояву

Сфера прояву	Опис та приклади
Політична корупція	Проявляється у вищих ешелонах влади, зокрема в представницьких органах (наприклад, підкуп депутатів для голосування за певні закони).
Корупція на публічній службі	Стосується діяльності органів виконавчої влади, особливо при наданні публічних послуг громадянам (наприклад, незаконне прискорення видачі дозволів чи ліцензій).
Корупція в судовій системі та органах кримінальної юстиції	Включає підкуп суддів, прокурорів, слідчих з метою впливу на вироки, рішення, закриття справ або зміну кваліфікації злочину.
Корупція в економіці	Охоплює сфери, пов'язані з фінансовими потоками держави, такі як публічні закупівлі, митна та податкова сфери (наприклад, ухилення від сплати податків чи хабарі за вигреш тендеру).
Корупція в соціальній сфері	Виникає у галузях, що надають соціально важливі послуги, як-от освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення (наприклад, хабарі за вступ до ВНЗ, "подяка" лікарям, незаконне отримання соціальних виплат).
Корупція у приватному секторі	Стосується неправомірних дій у недержавних комерційних структурах (наприклад, "відкати" менеджерам чи дирекції, підкуп для отримання вигідного контракту).
Корупція в спорті	Включає маніпулювання результатами змагань, підкуп суддів, спортсменів чи функціонерів

*Джерело: сформовано автором за [39, с. 28].*

За критерієм рівня поширення корупцію класифікують на чотири основні види:

- верхівкова корупція (або «велика») характерна для вищих ешелонів влади, де безпосередньо розробляються та впроваджуються масштабні корупційні схеми;

- серединна корупція має місце на середньому управлінському рівні. Вона відрізняється меншими обсягами фінансових потоків та обмеженішими владними повноваженнями, а також залученням вузького кола об'єктів державної власності;

- низову корупцію (або «дрібна») зазвичай виявляють серед дрібних чиновників на місцевому рівні (міст, районів, районів у містах). Ці особи, як правило, не ухвалюють безпосередньо управлінських рішень, а займаються їхньою підготовкою, видачею різних довідок чи дозволів або здійснюють контролюючі функції;

- злиденна корупція виникає епізодично і зазвичай є наслідком скрутного матеріального становища особи, яка вчиняє корупційні дії.

За напрямом корупційних діянь корупцію поділяють на внутрішню та зовнішню. Внутрішня корупція має місце в межах однієї установи чи організації, коли і той, хто отримує неправомірну вигоду (корупціонер), і той, хто її пропонує або змушений дати (хабародавець), є співробітниками цієї ж структури. Натомість, зовнішня корупція передбачає домовленість, укладену між посадовою (офіційною) та приватною особою [7].

Залежно від мети, яку переслідує хабародавець, корупційні дії можуть бути: прискорювальні: мета - домогтися позитивного та швидкого вирішення певного питання; гальмівні: мета - створити перешкоди або заблокувати вирішення певної справи; заради «добрих відносин» (превентивні): ініціатор корупційних взаємин надає матеріальні чи нематеріальні вигоди або послуги, щоб «навести мости» та «прикормити» потенційного корупціонера, забезпечуючи собі лояльність на майбутнє [8].

За ступенем регулярності корупцію класифікують на такі види:

- епізодична (одинична): виникає рідко - одноразово або час від часу;

- систематична (інституційна): має постійний, регулярний характер і глибоко вкорінена.

- клептократія - це особлива форма політичної корупції, при якій уряд функціонує в першу чергу для збільшення особистого багатства та політичного впливу чиновників і політиків. Вони зловживають своєю владою за рахунок широких верств населення [89].

Корупційні дії можуть реалізовуватися за двома основними сценаріями: або керівна особа сама вимагає хабар чи іншу вигоду, або ж підкуп відбувається з ініціативи прохача (зацікавленої сторони). За формою вигоди корупція класифікується на обмін послугами (нематеріальна вигода) та дії в грошовій формі з метою отримання прибутку чи зниження витрат.

Відповідно до ступеня централізації, корупційні схеми поділяються на: децентралізовану (хабародавці діють самостійно), централізовану «знизу-вгору» (посадовці нижчих ланок збирають хабарі та діляться ними з керівництвом) та централізовану «згори-вниз» (керівник «купує» мовчання підлеглих про свої злочини через підвищені оклади чи премії «в конвертах»).

Окрім видів, виділяють також форми корупції: хабарництво (отримання вигоди за сприяння через службове становище), розкрадання (привласнення майна через зловживання посадою), шахрайство (введення в оману для вигоди), вимагання (примус до надання цінностей в обмін на дії чи бездіяльність), зловживання (використання влади для задоволення особистих чи сторонніх інтересів) та кумівство (надання переваг родичам/наближеним особам) [89].

До інших форм належить використання службового становища для власних інтересів через нецільове використання, спотворення чи затримку службової інформації, або неправомірне втручання у діяльність інших органів з метою перешкоджання чи спонукування до незаконного рішення. При вивченні проблеми науковці, окрім видів і форм, також виокремлюють моделі корупції, які відображають особливості суспільного життя, історичні витоки, географічні фактори та специфіку корупційних проявів [7, с. 9; 66].

В Україні корупційне явище має свою специфіку. Вона виражається у зростанні політичної корупції, широкій залученості до корупційних схем працівників судів та правоохоронних органів, а також у її тісному зв'язку з "тіньовою" економікою та економічною злочинністю, що слугують джерелом збільшення масштабів корупції. Крім того, характерною ознакою є формування потужних фінансово-політичних груп з кримінальною складовою. Корупція проникла в усі сфери суспільства, ставши важливим елементом їхнього функціонування. На соціальному рівні спостерігається формування терпимого ставлення до корупційних проявів, коли громадяни віддають перевагу неправим методам для вирішення своїх проблем.

Для розробки ефективних засобів боротьби з корупцією критично важливим є глибоке вивчення причин її виникнення. Дослідники окреслюють надзвичайно широке коло таких причин, розділяючи їх на основні та другорядні, об'єктивні та суб'єктивні, специфічні, а також за сферами: фундаментальні, правові, політичні, економічні, організаційно-економічні, інституційні, інформаційні, соціальні, соціально-культурні та культурно-історичні, моральні тощо. Визначити єдину головну причину серед них дуже складно, оскільки всі вони тісно взаємопов'язані. Вчені сходяться на думці, що причин виникнення корупції є багато, і вони різняться за інтенсивністю, екстенсивністю впливу та сферою прояву, що вимагає їхньої детальної систематизації.

Узагальнюючи наукові дослідження вітчизняних фахівців щодо корупції та її видів, пропонується розділити всі причини корупційних проявів за сферою поширення на шість ключових груп: правові, політичні, інституційні, економічні, інформаційні та соціально-культурні. Для кожної з цих груп необхідно чітко визначити притаманні лише їй причини, які сприяють розвитку корупції (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

### Систематизація причин корупційних проявів

Сфера поширення	Причини виникнення корупційних проявів
Правові	Недосконалість законодавчої бази; суб'єктивізм у трактуванні нормативних документів; неефективність судової системи та антикорупційних заходів; неадекватні міри покарання за корупцію; недосконалість контролю за декларуванням доходів держслужбовців; лобізм у законодавчих органах; орієнтація правоохоронних органів переважно на захист інтересів держави.
Політичні	Нестабільність політичної системи; надмірний вплив політичної еліти на суспільні процеси.
Інституційні	Зміна форм державного устрою; недосконалість механізму взаємодії інститутів влади; злиття влади й економіки; зростання ролі та монополії держави; громіздкий бюрократичний апарат; збільшення впливу посадовців та можливість приймати рішення на власний розсуд; тиск керівництва та традиція підпорядкування; зростання кумівства/протекціонізму; низька управлінська культура; недостатній рівень участі громадян у держуправлінні.
Економічні	Бажання отримати грошову/матеріальну/нематеріальну вигоду; занепад економіки, зростання інфляції та безробіття; масштабність «тіньової» економіки; монополізація окремих секторів; зловживання бюджетними коштами; тіньові схеми приватизації; високі податки/кредитні ставки; несприятливий інвестиційний клімат; торгівельний протекціонізм.
Інформаційні	Непрозорість процесів прийняття та реалізації управлінських рішень; недостатність досліджень корупції; відсутність необхідної інформації або її спотворення.
Соціально-культурні	Незрілість сучасного суспільства; низький рівень правової грамотності; зростання соціальної нерівності; втрата моральних цінностей; терпиме ставлення до корупції та перетворення її на повсякденну звичку/засіб вирішення проблем; звичка «дякувати» за сприяння; недостатнє усвідомлення ризику покарання; релігійні та культурні традиції.

*Джерело: сформовано автором за даними джерел: [4, 5, 7, 8, 27, 45, 52, 61, 66, 88, 91, 103].*

Подолання корупції є надзвичайно складним і тривалим процесом, оскільки вимагає викорінення толерантного ставлення до цього явища зі свідомості громадян. Поки одні вирішують свої проблеми неправовими методами, а інші збагачуються, усе суспільство живе з важкими, а часто й непередбачуваними наслідками корупції.

Науковці визначають низку найбільш загрозливих наслідків корупції: уповільнення демократизації, падіння міжнародного престижу країни, втрата довіри до влади та законності, гальмування економічного прогресу, утвердження корупційних схем в усіх сферах, скорочення інвестицій, зростання цін через включення корупційних "витрат" у накладні, недієздатність ринкових механізмів та непередбачуваність подальших змін.

Також до наслідків належить зниження рівня життя та зростання невдоволеності в суспільстві, втрата морально-етичних норм, зростання злочинності та формування мафіозних кланів, втрата боекратності країни, загострення політичної ситуації та, у крайньому випадку, крах держави. Для попередження корупційних проявів необхідно створити несприятливе для них середовище.

Перешкодами на шляху корупції можуть стати: високий рівень розвитку суспільства (з високим добробутом, суворими антикорупційними заходами та активним супротивом громадян), ефективна робота антикорупційних органів у країнах із розвиненою демократією (де чиновники дорожать репутацією), розвиненість судової системи та чітке дотримання законів із недопущенням кумівства, скорочення бюрократичного апарату та децентралізація державного управління, моральна готовність суспільства протидіяти корупції та виведення економіки країни з тіні.

## **1.2 Теоретичні основи та принципи антикорупційної політики держави**

Через складність категорії «антикорупційна політика» досі не сформовано єдиного загально визнаного та універсального визначення цього терміну. Науковці пропонують різні підходи до її розуміння, зосереджуючись на ключових елементах.

Наприклад, І. Калугіна пропонує розглядати антикорупційну політику через три взаємопов'язані блоки заходів [44]. Перший блок — це заходи

запобігання корупції, які поділяються на: засоби загальної превенції (спрямовані на формування справедливої суспільної, економічної та політичної системи, а також упорядкування суспільних відносин) і заходи спеціальної превенції (що охоплюють формування суспільного несприйняття корупції, моніторинг корупційних ризиків, ефективну кадрову політику на публічній службі, збільшення ризику покарання за корупцію та антикорупційну освіту). Другий блок — це заходи протидії корупції, що включають розробку та імплементацію ефективного антикорупційного законодавства, розбудову інституційної системи політики та забезпечення належної взаємодії між її складовими. Третій блок — це заходи боротьби з корупцією, які забезпечуються через криміналізацію корупційних схем і проявів, а також впровадження процесуальних процедур для ефективного виявлення та розкриття цих злочинів [44].

У свою чергу, О. Скочиляс-Павлів визначає такі структурні елементи антикорупційної політики: розробка стратегії протидії, прийняття нормативно-правової бази та механізму її виконання, створення спеціальних органів для реалізації політики, утворення координаційних рад на різних рівнях та використання засобів масової інформації [88].

Сучасні наукові підходи до вивчення цієї політики зосереджуються на адміністративному, правовому, інституціональному, соціетальному та гуманізаційному підходах [68].

Узагальнюючи різноманітні визначення, можна виділити основні напрями у формулюваннях науковців: антикорупційна політика трактується як послідовна, системна діяльність інститутів держави та громадянського суспільства; як багатофункціональне або ідеологічне явище; як політико-правова модель; як напрям державної діяльності; як документ, що закріплює принципи та механізми; або як розробка та здійснення різноманітних заходів, стратегій і тактик.

Узагальнюючи наукові позиції, «антикорупційну політику» можна визначити як комплекс заходів, механізмів та засобів, які розробляє і реалізує

держава з метою упередження, мінімізації та повної ліквідації корупції, а також усунення всіх передумов і причин, що сприяють її становленню, розвитку та поширенню.

Таким чином, головна мета будь-якої антикорупційної політики - це скорочення рівня корупції, а в ідеалі - її повне викорінення, забезпечуючи при цьому захист прав та інтересів громадян, суспільства і держави від усіх загроз, пов'язаних із цим явищем.

Досягнення цієї мети можливе лише за умови дієвості та ефективності політики та виконання низки завдань.

Слід сформувати правову систему, яка б ефективно перешкоджала підкупу публічних осіб та громадян під час виборчих процесів чи референдумів, і при цьому стимулювала заміщення осіб, схильних до корупції. Необхідно запобігати всім корупційним злочинам, гарантувати наявність відповідальності за ці порушення та забезпечувати притягнення винних до неї. Важливим елементом є компенсація шкоди, заподіяної внаслідок корупційного правопорушення. Політика потребує постійного моніторингу, оцінки її результативності та ефективності. Крім того, обов'язковим є вільне висвітлення всіх фактів корупційних проявів у засобах масової інформації.

Для ефективної реалізації антикорупційної політики особливе значення має належне матеріально-технічне забезпечення як суб'єктів, що протидіють корупції, так і безпосередньо самих антикорупційних заходів, які здійснюються відповідними публічно-владними інституціями [58, с. 432].

Обговорення антикорупційної політики дає змогу сформулювати її основні принципи. Наприклад, С. Лазоренко вважає провідним принципом політики постійне підвищення ризиків, вартості втрат і рівнів нестабільності для всіх, хто залучений до корупції: державних посадовців, бізнесу та громадян [56].

Іншу, більш структуровану, систему принципів державної антикорупційної політики пропонує Т. Фесенко, розділяючи їх на такі блоки: загально-правові, спеціально-правові, інституціональні та організаційні [96].

Ця позиція схожа на деталізовані підходи інших науковців. Зокрема, Е. Расюк наголошує, що державна антикорупційна політика має базуватися на таких принципах, як демократизм, верховенство права, законність, системність, комплексність, достовірність, об'єктивність, конкретність, точність. До них також належать практична спрямованість і радикальність заходів, наукова обґрунтованість, економічна доцільність, оперативність, дієвість, плановість, ефективність та взаємодія владних структур з інститутами суспільства і населенням [23, с. 22]. А. Новак, своєю чергою, стверджує, що формування національної антикорупційної політики в сучасних умовах поєднує інституціональний, організаційно-правовий та адміністративний аспекти публічного управління [68].

Дещо інший ракурс для визначення принципів обирає Д. Заброта, який зосереджується на основних ознаках державної антикорупційної політики. До них він відносить: її державно-владний, публічний, ситуативний характер та залежність від загального політичного курсу і волі керівництва; комплексний характер антикорупційних заходів; відповідність міжнародним принципам протидії корупції; програмний характер політики; її закріплення у відповідних правових актах; а також залучення значного кола суб'єктів (як індивідуальних, так і колективних) до її формування та реалізації [30].

Аналіз підходів різних науковців до принципів національної антикорупційної політики демонструє їхню високу схожість, відмінність між якими полягає переважно в наповненості та деталізації. Узагальнення цих принципів дозволяє зробити низку важливих висновків. По-перше, як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці існують різні підходи до систематизації засад державного управління. По-друге, принципи антикорупційної політики держави мають бути об'єднані в загальну систему. По-третє, ці принципи вже визначені та запроваджені на різних нормативних рівнях - як на

національному, так і на вищому, міжнародно-правовому. По-четверте, вони формуються виходячи з потреб, особливостей та умов держави, суспільства та окремої особи. По-п'яте, ці принципи є основоположними та лежать в базі розробки форм і методів регулювання державної антикорупційної політики. По-шосте, принципи мають відокремлений адміністративно-правовий механізм реалізації. По-сьоме, для їхнього втілення необхідна комплексна, ефективна, безперервна та узгоджена робота як спеціалізованих, так і загальних інституцій. По-восьме, принципи антикорупційної політики можуть бути диференційовані за різними критеріями. І, по-дев'яте, вони потребують постійного моніторингу, контролю та оцінювання виконання для їхнього вдосконалення, коригування та, за необхідності, заміни.

У наукових колах часто використовується трирівнева система для систематизації та розподілу принципів, які поділяються на загальні, спеціальні та приватні. Загальні принципи визначають сутнісно-змістовну сторону державного управління, виражаючи його загальноцільову спрямованість (наприклад, демократизм, законність, соціальна орієнтованість, гуманізм, моральність). Спеціальні принципи забезпечують організаційно-технологічний аспект управлінської діяльності (як-от системність, ієрархічність, правова управа). Приватні принципи закріплюють особливості функціонування окремих підсистем або учасників управлінського процесу.

Крім того, автори монографії «Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі...» на чолі з Ю. Ковбасюком виділяють такі основні функції державної антикорупційної політики: інформаційно-прогностичну, ідеологічно-виховну, запобіжно-регулятивну та організаційно-охоронну [23, с. 35–36].

Щодо форм існування національної антикорупційної політики, вона може набувати різноманітних виглядів. Це може бути чітка антикорупційна політика (зазвичай виражена в антикорупційних стратегіях чи подібних документах), наскрізна політика прозорості/публічної доброчесності або

інтеграція антикорупційних програм у ключові реформи державного сектора (які є неявними програмами боротьби з корупцією, спрямованими на підвищення ефективності, результативності та підзвітності публічної служби). Чітке розмежування між цими варіантами є складним, оскільки вони не є взаємовиключними, і на практиці нерідко зустрічається поєднання таких політик [52].

Таблиця 1.4

### Класифікація форм антикорупційної політики

Ознака класифікації	Можливі форми (види) політики
Суб'єкт	Державна, муніципальна, відомча, корпоративна, незалежна (публічна, громадська), спільна
Опосередкованість впливу	Пряма, непряма, змішана
Основна функція інститутів політики	Координаційна, розподільча
Доступ до інформації (Публічність)	Прозора, закрита, кулуарна
Масштаб	Системна, елементарна
Наявність інституційного середовища	Дискреційна, недискреційна
Компонент інституту	Орієнтована на вдосконалення правил або на посилення механізму примусу до виконання

*Джерело: сфоровано автором на основі: [5]*

Національна антикорупційна політика виходить за рамки суто формально-юридичного регулювання суспільних відносин. Це системна діяльність, яка охоплює різноманітні, часто неочікувані, сфери суспільного життя, і в сучасному світі вона має аналізуватися через призму її впливу на різні суспільні сектори. Сама політика передбачає тривале застосування заходів, включаючи розробку антикорупційної програми та планів на визначений період, визначення механізмів запобігання корупції, а також контроль реалізації цих програм (планів) із внесенням необхідних коректив.

Для створення та забезпечення ефективною і дієвою національною антикорупційною політики, а також її успішної реалізації, необхідні такі умови:

наявність жорсткої політичної волі керівництва країни для безкомпромісної боротьби з корупційними проявами;

широка підтримка суспільством державних антикорупційних ініціатив, активна позиція більшості громадян, їхня націленість на боротьбу та створення атмосфери суспільного несприйняття корупції;

наукова обґрунтованість усіх вжитих антикорупційних заходів, що вимагає глибокого вивчення міжнародного досвіду у цій сфері та його застосування з урахуванням внутрішніх особливостей держави;

комплексність та безперервність вживаних заходів, спрямованих на усунення передумов і обставин, які сприяють виникненню корупції [52].

Узагальнюючи, корупція є складним, багатоаспектним і системним явищем, яке глибоко проникає в усі сфери суспільного життя та класифікується за різними критеріями (рівень, сфера прояву, регулярність). В Україні вона набула особливих загрозливих форм, тісно пов'язаних із тіньовою економікою та політичними елітами [30]. Антикорупційна політика є системною, тривалою діяльністю держави, що має на меті не лише боротьбу, але й усунення першопричин корупції (правових, політичних, економічних, соціально-культурних). Її ефективність критично залежить від наявності політичної волі, широкої суспільної підтримки, наукової обґрунтованості заходів та їхньої комплексності й безперервності, оскільки кінцева мета - скорочення рівня корупції та захист прав громадян - досяжна лише за умови глибоких інституційних змін.

### **1.3 Міжнародний досвід протидії корупції та можливості його адаптації в Україні**

Ефективна протидія корупції сьогодні є однією з найгостріших проблем, що підтверджується регулярним проведенням міжнародних заходів, присвячених інноваціям у її дослідженні в Європі та за її межами [65, с. 27–28]. Вирішення цієї складної суспільної проблеми потребує системного аналізу сутнісних ознак, проявів та детермінуючих факторів цього негативного явища. З моменту здобуття Україною незалежності корупція

стала об'єктом підвищеної уваги як науковців, так і політичних діячів. У боротьбі з нею цінною підтримкою для України є досвід інших країн, а також теоретична та методологічна база, напрацьована європейськими дослідниками [65, с. 27–28].

Корупція визнана однією з основних соціальних, економічних і політичних проблем сучасності. Незважаючи на кардинальні заходи, що вживаються світовою спільнотою, її подолання залишається надзвичайно актуальним і нагальним завданням для органів державної влади, місцевого самоврядування та всього громадянського суспільства. Для України ця проблема є критичною, оскільки корупція становить значну загрозу демократії, принципу верховенства права, соціальному прогресу та національній безпеці [11, с. 39].

Дані соціологічного опитування Eurobarometer свідчать, що 68% європейців вважають корупцію поширеним явищем у своїх країнах, хоча лише 2% опитаних особисто стикалися з нею, а 3% були її свідками. При цьому країни Європейського Союзу значно відрізняються як за рівнем корупції, так і за методами боротьби з нею [14].

Незважаючи на ці відмінності, для оцінки рівня корупції використовується Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) — показник, який щороку розраховує та публікує Transparency International з 1995 року. Цей індекс ґрунтується на 13 дослідженнях авторитетних міжнародних організацій (для України використовується 9 джерел). Незважаючи на національні особливості антикорупційної політики та відмінності у правових і адміністративних системах, для міжнародної оцінки рівня корупції в публічному секторі широко використовується Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який щорічно розраховується та оприлюднюється міжнародною організацією *Transparency International*. Індекс формується на основі узагальнення експертних оцінок і бізнес-опитувань авторитетних міжнародних інституцій; загалом використовується до 13 незалежних джерел, а для України – 9.

Згідно з результатами Індексу сприйняття корупції за 2024 рік, опублікованими у 2025 році, Україна отримала 35 балів зі 100 можливих та посіла 105-те місце серед 180 країн світу. Отриманий результат свідчить про збереження системних проблем у сфері доброчесності публічного управління, попри окремі позитивні зрушення у розвитку антикорупційної інфраструктури та гармонізації законодавства з європейськими стандартами. У порівняльному вимірі Україна демонструє кращі показники, ніж окремі пострадянські держави, зокрема Білорусь і Російська Федерація, однак суттєво поступається країнам – членам Європейського Союзу.

Так, у 2024 році Польща, як держава-сусід та приклад постсоціалістичної трансформації, отримала понад 50 балів СРІ, що майже на 20 пунктів перевищує показник України. Це свідчить про вищий рівень інституційної доброчесності, стабільності етичних стандартів та ефективності механізмів контролю за діяльністю публічних службовців. Лідруючі позиції в глобальному рейтингу традиційно посіли країни з усталеною демократичною культурою та високим рівнем суспільної довіри до влади – Данія, Фінляндія та Нова Зеландія, які набрали понад 85 балів.

Таким чином, результати СРІ за 2024 рік підтверджують, що проблема корупції в Україні має не лише правовий, а й глибоко морально-етичний характер. Вони актуалізують необхідність подальшого розвитку етичної культури державної служби, посилення превентивних механізмів запобігання конфлікту інтересів, а також формування стійких ціннісних орієнтирів професійної поведінки державних службовців як важливої умови підвищення довіри громадян до органів влади.

Естонія є одним із найуспішніших прикладів подолання корупції, досягнувши значних результатів без створення окремих антикорупційних органів [14]. Ключовим фактором успіху стала політична воля керівництва країни викоринити хабарництво, що з'явилася після краху радянської моделі. Перехід естонської мови до статусу офіційної призвів до втрати посад багатьма російськомовними мігрантами, замість яких прийшли молоді

естонці, що повністю зруйнувало старі корумповані радянські мережі. Додатково, швидке економічне відновлення дозволило забезпечити державним службовцям високі зарплати [14]. Наразі обов'язок боротьби з корупцією в Естонії покладено на відповідне бюро Центральної кримінальної поліції у складі Міністерства внутрішніх справ, яке разом із підрозділом внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ здійснює діяльність із попередження та виявлення корупційних діянь [97].

На противагу цьому, в Болгарії антикорупційна реформа стала можливою лише завдяки тиску Європейського Союзу та його відмові надавати фінансування, що змусило місцевий антикорупційний орган отримати повноваження для проведення розслідувань. Це ілюструє, що створення антикорупційних органів не гарантує викорінення корупції, і успішна боротьба можлива й без них [90].

Особливу увагу заслуговує досвід Грузії, який вважається унікальним та успішним і може бути адаптований в країнах з аналогічними проблемами. Грузія обрала радикальну стратегію протидії корупції, що полягала у максимально можливому зменшенні ролі держави в регулюванні суспільних процесів. Головною метою було докорінне покращення інвестиційного клімату та стимулювання приватного сектора. Логіка підходу передбачала скорочення державного апарату, максимальне роздержавлення власності, реформи податкової та митної систем, а також створення вільних економічних зон [99].

Періодом реформування та скорочення рівня корупції в Грузії вважається 2003 рік після Революції троянд [99]. Стратегічні документи та нормативно-законодавчі акти розроблялися на основі досвіду Італії, Нової Зеландії та Великої Британії за участі консультантів від Світового банку, Міжнародний валютний фонд і USAID. Відмінною особливістю грузинської антикорупційної моделі є відсутність спеціального незалежного органу для боротьби з корупцією, як і окремого органу для розробки антикорупційної політики [72, с. 41].

Антикорупційна Рада Грузії, створена у 2008 році для координації та моніторингу, не має власного штату чи бюджету, а її члени можуть бути відкликані урядом у будь-який час. Функції її секретаріату виконує аналітичний департамент Міністерства юстиції (всього 16 співробітників), а очолює Раду міністр юстиції. Антикорупційна політика реалізується на основі Антикорупційної стратегії, Плану дії та Кримінального кодексу. Стратегія концентрується на шести пріоритетних сферах: ефективний державний сектор, конкурентоспроможний приватний сектор, вдосконалення системи правосуддя, антикорупційне законодавство, попередження корупції та вдосконалення механізму фінансування політичних партій [72, с. 41].

Як зазначає Я. Ю. Швидкий, у Франції у 1993 році була заснована Центральна служба з боротьби з корупцією. Її ключові функції включають централізацію інформації для попередження та виявлення фактів активної і пасивної корупції, а також надання допомоги судово-слідчим органам. Служба інформує Прокурора республіки про розслідування. Французьке законодавство містить низку нормативних актів проти корупції, особливо щодо фінансових зловживань. Наприклад, закон 1990 року зобов'язує кредитні установи проявляти особливу увагу до капіталів, пов'язаних з організованою злочинністю, зокрема, виявляти порушення, пов'язані з фальсифікацією чеків та векселів [66; 101, с. 223].

С. О. Франков доводить, що у Федеративній Республіці Німеччина відсутній єдиний антикорупційний орган. Проте, роль спеціалізованого антикорупційного органу, передбаченого міжнародними конвенціями, фактично виконують спеціалізовані прокуратури з боротьби з корупцією, які плідно працюють в окремих регіонах (землях) [40, с. 83].

Вважається, що найбільш ефективною є система політичних і правових механізмів боротьби з корупцією в Італії, де налагоджена тісна взаємодія між державними установами та громадськими організаціями. Парламент цієї країни заснував спеціальну Генеральну Раду з боротьби з організованою злочинністю. Поряд з нею діють окружні управління з боротьби з

організованою злочинністю та мафією, а також окремо - Державне управління з боротьби з мафією [40, с. 83].

Таким чином, Національне управління з боротьби з організованою злочинністю та мафією, окружні управління й оперативно-слідчі управління складають багатофункціональну, спеціалізовану систему оперативних, слідчих та інформаційних елементів для протидії організованій злочинності. Запобігання злочинності в Італії здійснюється не лише правоохоронними, але й виконавчими органами, які підзвітні парламенту, що є продуктивним підходом. Хоча корупція в Італії не ліквідована повністю, її масштаби та характер зазнали суттєвих змін: мафіозні явища, такі як регулярні вбивства суддів і прокурорів, відійшли в минуле, а загальна атмосфера в суспільстві покращилася [98, с. 217].

Швеція посідає одне з перших місць серед держав, найменш уражених корупцією. У цій країні діє ефективний громадський контроль за діяльністю як державного, так і приватного секторів, де провідну роль відіграють ЗМІ, церква та громадська думка. Остання може створити негативний імідж посадовцям чи бізнесменам, змушуючи одних йти у відставку, а інших - втрачати довіру партнерів. Подібне культивування нетерпимості до корупції, разом із громадським контролем за владними структурами, характерне також для Швейцарії, Нідерландів, США, Франції, Польщі [100].

Зокрема, у Швеції незалежний моніторинг рівня корумпованості здійснюють дві ключові громадські організації. «Демократичний аудит», створений у 1994 році, об'єднує провідних політологів та економістів і вивчає стан демократичних свобод та актуальні питання протидії корупції. Ще раніше, у 1923 році, був заснований «Інститут проти хабарів». Отримуючи фінансування від бізнес-організацій та Стокгольмської торгової палати, останніми роками Інститут зосереджує увагу на детальному роз'ясненні громадянам тонкощів антикорупційного законодавства [54, с. 100].

Антикорупційна політика в Ізраїлі ґрунтується на системі «певного дублювання моніторингу» за потенційними корупційними діями. Цю

функцію здійснює низка структур: урядові організації, спеціальні підрозділи поліції, відомства Державного контролера (якому гарантована незалежність від державних міністерств), а також громадські організації, як-от «Відомство за чистоту уряду». Ці інституції досліджують можливі прояви корупції та, у разі їх виявлення, негайно інформують органи розслідування. В Ізраїлі вдалося майже повністю ліквідувати низову корупцію, оскільки на урядовців поширюються істотні соціальні пільги, що виступає стимулом, а у разі виявлення корупції передбачається безжальне покарання. Хоча корупційні злочини, що доходять до суду, становлять не більше 5%, репутація особи, замішаної в корупційній справі, стає максимально небажаною, що слугує потужним соціальним стримуючим фактором [86, с. 120; 45, с. 153].

Сінгапурська антикорупційна політика вражає своїми успіхами і слугує зразком для наслідування. Уряд країни швидко усвідомив, що самі по собі передбачені законом покарання будуть неефективними без дієвого правозастосування. Відповіддю на цей виклик стало створення Бюро з розслідування випадків корупції (БРВК) - універсального антикорупційного агентства, назва якого в перекладі з китайської мови дослівно означає «Бюро з розслідування заразної жадібності». БРВК є спеціалізованим органом боротьби з корупцією, якому надано політичну та функціональну самостійність.

Це незалежне Бюро активно протидіє корупції як у державному, так і в приватному секторах економіки, перевіряє випадки зловживань серед державних чиновників та інформує відповідні органи для вжиття необхідних заходів. Крім того, БРВК виконує превентивну функцію: воно вивчає методи роботи державних органів, які є потенційно вразливими до корупційних ризиків, щоб виявити системні недоліки в управлінні та рекомендувати керівникам вжити відповідних коригувальних заходів.

Запорукою успішного функціонування БРВК стала правова база, зокрема Закон «Про запобігання корупції», прийнятий 17 червня 1960 року, який із подальшими змінами та доповненнями є чинним і сьогодні. Цей

Закон став каталізатором для вдосконалення антикорупційної стратегії. У ньому надано точне визначення всіх видів корупції, регламентовано роботу Бюро (надавши йому додаткові слідчі повноваження) та збільшено терміни тюремного ув'язнення за хабарі. Окрім основного Закону, у Сінгапурі діє ціла низка соціально орієнтованих нормативно-правових актів, включаючи Кримінальний кодекс Сінгапуру, закони «Про Парламент (привілеї, імунітет і повноваження)», «Про політичні пожертвування», «Про митниці» та «Про корупцію, розповсюдження наркотиків та інші тяжкі злочини (конфіскація доходів)». Отже, сингапурська система боротьби з корупцією побудована на принципах послідовності, строгості та логічності, а її основним засобом боротьби є швидка, впевнена, тверда та справедлива дія [102, с. 111–113].

На основі проведеного аналізу досвіду різних країн у боротьбі з корупцією стає очевидно, що не існує єдиної універсальної моделі, яка була б ефективною для всіх держав. Успішні стратегії варіюються від створення потужних, незалежних, спеціалізованих органів (як у Сінгапурі) до акценту на політичній волі та системному руйнуванні корумпованих мереж без окремих антикорупційних інституцій (як в Естонії). Деякі країни зосереджуються на дерегуляції та мінімізації ролі держави (Грузія), інші - на громадському контролі та прозорості (Швеція), а ще інші - на боротьбі з корупцією в контексті організованої злочинності (Італія) (табл 1.5).

*Таблиця 1.5*

### **Порівняльний аналіз антикорупційної політики обраних країн**

Країна	Ключова стратегія та особливості	Антикорупційний орган	Основні інструменти та результати
Естонія	Радикальне руйнування старих корумпованих мереж (після розпаду СРСР) і політична воля. Швидке відновлення економіки та високі зарплати держслужбовцям.	Спеціалізоване бюро у складі Центральної кримінальної поліції МВС.	Успішна боротьба без створення окремого незалежного агентства. Зруйнування радянських корупційних зв'язків.
Грузія	Радикальне зменшення ролі держави в регулюванні суспільних	Відсутній єдиний незалежний орган. Функції моніторингу	Скорочення держапарату, масове роздержавлення,

	процесів. Акцент на покращенні інвестиційного клімату та розвитку приватного сектора.	виконує Антикорупційна Рада Грузії (з мінімальним штатом і під керівництвом міністра юстиції).	реформи митної та податкової систем. Унікальний успіх у подоланні низової корупції.
Сінгапур	Принцип невідворотності та суворості покарання за умови ефективного правозастосування. Побудова системи на послідовності та строгості.	Бюро з розслідування випадків корупції (БРВК) — незалежне, політично самостійне універсальне агентство.	Закон «Про запобігання корупції» (1960 р.) як основа. Боротьба в державному і приватному секторах. Швидка та тверда дія.
<i>Продовження таблиці 1.5</i>			
Ізраїль	Система «дублюючого моніторингу» та соціальних стимулів/жорстких покарань.	Урядові організації, спецпідрозділи поліції, Відомство Державного контролера, громадські організації.	Майже повна відсутність низової корупції. Максимальна шкода репутації замішаних осіб.
Швеція	Висока прозорість та ефективний громадський контроль (ЗМІ, церква, громадська думка). Культивування нетерпимості до корупції.	Відсутній єдиний орган. Незалежний моніторинг здійснюють громадські організації («Демократичний аудит», «Інститут проти хабарів»).	Один із найнижчих рівнів корупції у світі. Громадська думка є потужним інструментом покарання (відставки, втрата довіри).
Німеччина (ФРН)	Децентралізований підхід, спрямований на інтеграцію механізмів.	Відсутній єдиний федеральний орган. Функцію виконують спеціалізовані прокуратури окремих регіонів (земель).	Ефективна робота регіональних спеціалізованих прокуратур.
Італія	Тісна взаємодія державних установ і громадських організацій. Акцент на боротьбі з організованою злочинністю та мафією.	Генеральна Рада з боротьби з організованою злочинністю, окружні управління, Державне управління з боротьби з мафією.	Створення системи багатофункціональних оперативних та слідчих елементів. Суттєве зниження впливу мафіозних явищ у суспільстві.

*Джерело: Сформовано автором на основі джерел [54;86;102]*

Аналіз міжнародного досвіду у боротьбі з корупцією, зокрема прикладів Естонії, Грузії та Сінгапуру, дозволяє зробити однозначний висновок: найважливішим чинником для успіху є наявність сильної та непохитної політичної волі державного керівництва країни. Таким чином, успіх у боротьбі з корупцією вимагає не просто створення нових органів, а

глибокої системної трансформації, керованої політичним лідерством, що прагне до законності та прозорості.

## РОЗДІЛ 2

# СУЧАСНИЙ СТАН І ДОСЯГНЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

### 2.1 Еволюція антикорупційного законодавства України

Корупція є явищем, притаманним людському суспільству, тому жодна країна світу не є винятком. Кожна держава розробляє власні, унікальні стратегії для її подолання та викорінення, що часто включають прийняття спеціальних законів та створення органів, які спільно формують так звану «антикорупційну екосистему».

Для України, питання боротьби з корупцією набуло особливої гостроти та складності з моменту здобуття незалежності. Антикорупційна правова політика нашої держави спрямована на запобігання та протидію цій проблемі, яка визначена як ключовий виклик у життєво важливих сферах: публічному управлінні, забезпеченні верховенства права, економічному розвитку та секторі оборони (армії). Вона ґрунтується на комплексі національних нормативно-правових актів, діяльності спеціалізованих антикорупційних органів та міжнародних зобов'язаннях, взятих Україною (зокрема, в контексті євроінтеграційних процесів).

За роки незалежності Україна створила значний масив антикорупційного законодавства, що відображає еволюцію правового розуміння та підходів до цієї проблеми. Пропонується детальний аналіз цього розвитку, включаючи вивчення кожного ключового нормативно-правового акта, з метою виокремлення закономірностей та особливостей формування української антикорупційної правової бази.

Шлях розвитку антикорупційної політики в Україні був і залишається досить складним, оскільки він тісно пов'язаний із загальними політичними процесами в країні, що, на думку багатьох, є скоріше негативним чинником.

Як пострадянська держава, Україна після 1991 року самотужки зіткнулася з низкою системних проблем у державному управлінні, однією з яких була глибоко вкорінена корупція, що стала головним викликом для правової системи та суспільства. Історія розвитку антикорупційного законодавства охоплює кілька послідовних етапів, які відображають зміну підходів до боротьби з корупцією, зумовлену політичною кон'юнктурою, необхідністю виконання міжнародних (зокрема євроінтеграційних) зобов'язань та зростаючим запитом українського суспільства на очищення влади.

Історія антикорупційного законодавства України починається у 1990-х роках, одразу після здобуття незалежності. У перші роки існування нової держави формування основних інститутів влади та прийняття Конституції були пріоритетними завданнями, тому боротьба з корупцією спочатку не стояла на першому плані. Однак, стрімке зростання корупційних схем та посилення впливу олігархів на економіку швидко вимагали законодавчого реагування [46].

Як зазначає М. Грищук, спершу застосовувалися адміністративно-командні підходи [21, с. 58], що знайшло відображення в Указах Президента, таких як «Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби із злочинністю» від 21 липня 1994 р. [94] та «Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами у сфері економіки» від 27 серпня 1994 року [93]. Також важливим підґрунтям став Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. [38].

Кульмінацією цих ранніх зусиль стало прийняття у 1995 році першого спеціалізованого антикорупційного нормативного акта – Закону України «Про боротьбу з корупцією» [31].

Цей закон став першою правовою основою для протидії корупції в управлінні та інших сферах. Він вперше на законодавчому рівні визначив корупцію як використання посадовою особою свого службового становища для отримання особистої вигоди. Документ встановив відповідальність за

такі правопорушення, як неправомірна вигода, зловживання владою та незаконне сприяння [31]. Ключовими досягненнями стали:

чітке визначення суб'єктів корупційних правопорушень;

введення обмежень щодо отримання подарунків, поєднання державної служби з підприємницькою діяльністю та використання службової інформації в особистих цілях.

Незважаючи на назву, яка акцентувала на «боротьбі», закон виявився недостатньо жорстким і містив слабкі механізми контролю, що дозволяло службовцям уникати покарання. Спроби впровадження декларування доходів були неефективно реалізовані через відсутність дієвої системи перевірок, роблячи багато норм суто декларативними. Ситуацію ускладнювало те, що вся правоохоронна та судова системи були нереформованими і залишалися «у спадок» від радянської епохи.

Таким чином, Закон 1995 року став важливим, але недосконалим першим кроком, який через низку структурних недоліків не зміг суттєво запобігти корупційним практикам.

Протягом цього періоду були також прийняті важливі програмні акти, хоча вони також не стали ефективним механізмом подолання корупції, включаючи Закони України «Про концепцію національної безпеки України» від 16 січня 1997 р. [77], «Про незадовільний стан виконання заходів щодо боротьби із злочинністю» від 25 лютого 1997 р. [32] та «Про Національну програму боротьби з корупцією» від 10 квітня 1997 року [76]. Важливо відзначити, що у 2001 році було прийнято новий Кримінальний кодекс України [53], який вже містив норми, що передбачали кримінальну відповідальність за корупційні злочини.

На початку 2000-х років українське законодавство зробило важливий крок у бік економічної прозорості з прийняттям у 2002 році Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [36]. Цей акт мав ключове значення для детінізації економіки та посилення контролю за незаконними фінансовими потоками.

Подальший розвиток був тісно пов'язаний з міжнародними зобов'язаннями: знаковим стало приєднання України до антикорупційних ініціатив Ради Європи та ООН у 2009 році.

З часом, застосування Закону 1995 року виявило його недоліки та прогалини, що зумовило необхідність комплексного оновлення антикорупційної бази. У результаті, у 2011 році було ухвалено новий рамковий документ – Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» [36].

Цей закон замінив попередній акт, запровадивши більш прогресивні механізми. Серед його ключових нововведень були:

- розширення кола суб'єктів, на яких поширювалися антикорупційні норми;
- посилення вимог до фінансового контролю посадових осіб;
- вперше було законодавчо визначено поняття реального та потенційного конфлікту інтересів та заходи для їхнього запобігання.

Однак, Закон 2011 року також мав істотні недоліки: він не забезпечував достатньо жорсткого контролю за дотриманням норм, а відсутність незалежного органу для перевірки декларацій (що було виправлено пізніше створенням Національне агентство з питань запобігання корупції у 2015 році) призводила до того, що подання декларацій часто залишалось формальністю через слабкість перевірочних механізмів. Таким чином, цей закон виявився проміжним етапом, який, хоча і вдосконалив законодавство, не зміг досягти достатньої ефективності.

Паралельно, у 2011 році був прийнятий Закон України «Про доступ до публічної інформації» [32], який, хоча і не є спеціалізованим антикорупційним актом, проте гарантує прозорість діяльності органів влади, що є важливим чинником для зменшення корупційних ризиків.

Після Революції Гідності у 2014 році антикорупційна політика набула статусу одного з ключових напрямків державних реформ. Необхідність протидії російській агресії, викорінення корупції та побудова якісно нової

системи державного управління вимагали створення цілісної «екосистеми» нових, незалежних антикорупційних органів, з урахуванням позитивного міжнародного досвіду.

Протягом останніх років в Україні було сформовано розгалужену систему спеціалізованих інституцій, діяльність яких спрямована на запобігання корупції, її виявлення, розслідування та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Вагомим кроком у цьому напрямі стало створення Національного антикорупційного бюро України, яке здійснює досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, зокрема щодо високопосадовців. Водночас процесуальний нагляд за такими провадженнями та підтримання публічного обвинувачення в суді покладено на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, що функціонує у складі Офісу Генерального прокурора.

Ключову роль у превентивному напрямі антикорупційної політики відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції, яке забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики, здійснює контроль і перевірку електронних декларацій, моніторинг способу життя суб'єктів декларування, а також надає роз'яснення щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Судовий етап антикорупційної діяльності забезпечується Вищим антикорупційним судом, який розглядає кримінальні провадження щодо корупційних злочинів, віднесених до його юрисдикції, та ухвалює остаточні судові рішення.

Окрім зазначених органів, важливе місце в антикорупційній системі займає Агентство з розшуку та менеджменту активів, яке здійснює виявлення, розшук, управління та реалізацію активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. Додатково функції загального нагляду, координації та реагування на корупційні правопорушення виконують органи прокуратури, Національна поліція України та Державне бюро розслідувань, яке розслідує злочини, вчинені посадовими особами, у тому числі у сфері публічної служби.

Таким чином, на сьогодні в Україні сформовано комплексну багаторівневу антикорупційну інфраструктуру, що поєднує превентивні, правоохоронні, процесуальні та судові механізми. Її функціонування створює інституційні передумови для зниження рівня корупції, підвищення прозорості діяльності органів державної влади та формування культури доброчесності у сфері публічного управління.

Крім того, не можна оминати увагою реформування міліції у Національну поліцію, яка також відіграє важливу роль у запобіганні та протидії корупції. Додатково до цієї екосистеми увійшли такі інститути, як Державне бюро розслідувань та Агентство з розшуку та менеджменту активів.

Для оздоровлення та оновлення системи державного управління після Революції Гідності, ключовим кроком стала ревізія основоположних антикорупційних актів. У 2014 році був прийнятий новий Закон України «Про запобігання корупції» [34], який замінив попередній закон 2011 року і впровадив низку новаторських механізмів боротьби з корупцією.

Цей закон вперше в Україні запровадив незалежний орган – Національне агентство з питань запобігання корупції, відповідальний за перевірку декларацій чиновників, моніторинг конфлікту інтересів та контроль за фінансуванням політичних партій.

Найбільш новаторським кроком стало впровадження обов'язкового електронного декларування доходів та активів державних службовців і членів їхніх сімей. Електронне декларування мало стати «наріжним каменем» протидії корупції. Хоча так звана «нульова декларація для посадовців» не була впроваджена, і автоматична перевірка всіх поданих даних системою ще не повноцінно функціонувала, відкритий доступ до декларацій через Єдиний державний реєстр став фундаментом для численних розслідувань і притягнення до відповідальності посадових та службових осіб на всіх рівнях влади.

Незважаючи на прогрес у правозастосуванні, з плином часу почали виникати проблеми з імплементацією закону, зокрема не завжди ефективно покарання за корупційні правопорушення, що призвело до певного кризового періоду.

Ця криза досягла піку у 2019 році, коли Конституційний Суд України (КСУ) скасував низку положень антикорупційного законодавства [79]. Зокрема, Конституційний Суд України визнав неконституційними окремі положення Закону «Про запобігання корупції» та скасував кримінальну відповідальність за недостовірне декларування.

Це рішення викликало значний резонанс та критику як всередині країни, так і з боку міжнародних партнерів, оскільки воно фактично паралізувало діяльність НАЗК. Президент України та Верховна Рада розглядали різні шляхи подолання кризи, включно з ініціативою щодо розпуску КСУ (яка не була реалізована) та прийняттям нового законодавства для відновлення механізмів. Рішення КСУ викликало занепокоєння Європейського Союзу та міжнародних партнерів щодо можливого згорання антикорупційних реформ.

У результаті, у 2019-2020 роках Україна була змушена терміново розробляти та приймати нові закони для відновлення кримінальної відповідальності за недостовірне декларування. Таким чином, Конституційний Суд України відіграв суперечливу роль у цей період, спричинивши політичну та юридичну кризу, що зробило необхідним невідкладний перегляд антикорупційного законодавства.

Не зупиняючись детально на всіх аспектах цього кризового періоду, важливо відзначити, що вже у 2021 році Україна оперативно відновила антикорупційні механізми, ухваливши чотири ключові закони, які поновили повноваження Національне агентство з питань запобігання корупції та посилили роботу Вищого антикорупційного суду (табл.2.1).

Еволюція антикорупційного законодавства в Україні є складним і багатоступеневим процесом, який наразі перебуває на етапі активного

переформатування, викликаного агресією з боку Росії. Держава цілеспрямовано розглядає антикорупційну політику як ключовий елемент реформ, спрямовуючи значні зусилля на викорінення корупції в усіх сферах суспільного життя.

Таблиця 2.1

### Ключові Закони 2021 року для відновлення антикорупційних механізмів

Сфера впливу	Закон	Ключові положення та вплив	Джерело
НАЗК та Декларування (Відновлення Повноважень)	Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України...»	Відновлено повноваження НАЗК щодо контролю, перевірки декларацій посадовців та моніторингу їхнього способу життя. Посилено механізм контролю за фінансуванням політичних партій.	[35]
Кримінальна Відповідальність	Інший закон з аналогічною назвою (Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України...)	Відновлено кримінальну відповідальність за недостовірне декларування (стаття 366 2 КК України) та неподання декларації (стаття 366 3 КК України). Встановлено суворіші санкції, включно з можливістю позбавлення волі.	[33]
ВАКС (Процедурне Посилення)	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя...»	Забезпечено передачу всіх апеляційних скарг у справах НАБУ та САП виключно до ВАКС. Це запобігло розгляду цих справ у судах загальної юрисдикції та підвищило ефективність процедур у ВАКС.	[79]
ВАКС (Повноваження та Активи)	Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень»	Посилено повноваження ВАКС для ефективної роботи над корупційними справами на вищих рівнях. Удосконалено процедури конфіскації незаконно набутих активів.	[40]

*Джерело: [33;35;40;79]*

На сьогоднішній день Україна має досить розгалужену та об'ємну нормативно-правову базу у цій сфері, що свідчить про створення надійного підґрунтя для успішної та ефективної боротьби з корупцією.

Серед головних досягнень цього тривалого шляху можна виділити:

- створення комплексних законодавчих та інституційних механізмів для боротьби з корупцією (включно із законами про декларування та діяльність спеціалізованих органів);

- реалізацію важливих ініціатив, спрямованих на підвищення прозорості та відкритості влади.

Незважаючи на досягнутий прогрес, ключовим стратегічним завданням для України залишається забезпечення стабільності та незалежності всієї антикорупційної інституційної структури та подальше посилення превентивних і каральних заходів у цій сфері.

## **2.2 Система реалізації антикорупційної політики на прикладі ПАТ «Управління механізованих робіт»**

Забезпечення прозорості, доброчесності та підзвітності в діяльності сучасних підприємств є одним із ключових аспектів ефективного корпоративного управління. Особливої актуальності антикорупційна політика набуває в умовах воєнного стану та економічної нестабільності, коли ризики зловживань, нецільового використання ресурсів і недоброчесних практик суттєво зростають. В Україні реалізація антикорупційних заходів на підприємствах є не лише вимогою законодавства, але й важливою умовою підтримання довіри між державою, бізнесом і громадськістю. У межах переддипломної практики, що проходила на базі ПАТ «Управління механізованих робіт», була здійснена оцінка того, яким чином підприємство формує та реалізує власну систему антикорупційного управління, а також визначено практичні проблеми й перспективи її вдосконалення.

ДП «Управління механізованих робіт» є підприємством, діяльність якого історично сформувалася на перетині будівельної, транспортної та сервісної галузей. Засноване у 1997 році, підприємство тривалий час виконувало функції забезпечення будівельних процесів механізованими засобами, зокрема у сфері зведення житлових та нежитлових об'єктів,

виконання земляних робіт, технічного забезпечення транспортних операцій. На сучасному етапі своєї діяльності підприємство функціонує в умовах суттєвих економічних і соціальних викликів, пов'язаних із збройною агресією проти України та специфікою регіону, що офіційно належить до території можливих бойових дій. Такі обставини суттєво впливають як на операційні процеси, так і на стратегічне планування, визначаючи необхідність адаптації підприємства до нестабільного середовища та підвищення його стійкості [95].

Місія підприємства полягає у забезпеченні ефективного, якісного та безпечного виконання механізованих робіт у будівництві й суміжних галузях, що спрямовано не лише на задоволення виробничих потреб замовників, але й на підтримку загальних процесів відбудови регіону, розвитку міської інфраструктури та економічної активності громади. Виконання будівельних, транспортних та технічних робіт для громадських, комунальних, промислових і приватних замовників на сьогодні набуває значно більшої суспільної ваги, адже пов'язане з інфраструктурною стійкістю та відновленням критичних об'єктів, що постраждали внаслідок військових дій [95].

У контексті досягнення своєї місії підприємство прагне забезпечити належний рівень організації робіт, зберегти свою технічну базу, утримувати кваліфікований персонал і підтримувати фінансову стабільність, попри складні зовнішні умови. Систематичне зменшення доходів упродовж останніх п'яти років свідчить про необхідність перегляду підходів до управління, оптимізації витрат та оновлення господарської моделі.

*Таблиця 2.2*

### **Фінансові показники**

Роки	2024	2023	2022	2021	2020
Дохід	22 200 грн	421 000 грн	1 487 800 грн	10 279 800 грн	4 806 800 грн
Чистий прибуток	-17 500 грн	-1 300 грн	-59 800 грн	-1 033 300 грн	-914 000 грн
Активи	2 019 400	2 007 600	1 624 600	1 228 000	1 145 900

	грн	грн	грн	грн	грн
Зобов'язання	3 697 700	3 668 400	3 284 100	2 827 700	1 712 300
	грн	грн	грн	грн	грн
Кількість працівників	1	1	1	2	—

*Джерело: сфоровано автором на основі: [95]*

Першим і одним із ключових показників, який дозволяє оцінити реальну інтенсивність діяльності підприємства, є обсяг доходу від реалізації. Простежується різко негативна тенденція: у 2020 році підприємство отримувало 4 806 800 грн доходу, у 2021 році цей показник суттєво зріс і досяг 10 279 800 грн, що могло свідчити про розширення видів діяльності або збільшення кількості виконаних замовлень. Проте вже у 2022 році дохід зменшився майже у сім разів, що стало індикатором настання серйозних проблем із завантаженням виробничих потужностей та значного звуження ринкових можливостей. У 2023 році підприємство отримало 421 000 грн доходу, тобто ще в кілька разів менше, ніж попереднього року. У 2024 році обсяги доходу фактично впали до мінімального значення - лише 22 200 грн, що означає повне згортання господарської діяльності, втрату основних клієнтів, контрактів та джерел формування виручки. Така динаміка демонструє стан фактичної операційної нульової активності та повну втрату підприємством конкурентних позицій на ринку [95].

Неконтрольоване падіння доходів закономірно відобразилося на фінансових результатах. Протягом усіх років підприємство демонструє збиток, причому збитковість має системний і хронічний характер. У 2020 році чистий збиток становив 914 000 грн, у 2021 році - 1 033 300 грн, що свідчить про неефективність управління витратами навіть в умовах відносно високих доходів того періоду. У 2022 році збиток зменшився до 59 800 грн, у 2023 році - до 1 300 грн, однак таке зниження жодним чином не є ознакою фінансової стабілізації. Воно пов'язане не з підвищенням ефективності, а з різким падінням обсягів діяльності та скороченням витрат до мінімуму, що характерно для підприємств, які фактично призупиняють свою роботу. У 2024 році збиток знову зріс - до 17 500 грн, що підтверджує збереження

негативної тенденції та відсутність ознак оздоровлення підприємства. Усі ці дані свідчать про глибоке структурне погіршення фінансової моделі, за якої підприємство втрачає здатність генерувати прибуток навіть у мінімальному обсязі [95].

У цьому контексті надзвичайно важливо проаналізувати активи та зобов'язання підприємства, оскільки саме їх співвідношення дозволяє оцінити здатність організації підтримувати свою платоспроможність. Дані свідчать про стабільне та поступове зростання активів - від 1 145 900 грн у 2020 році до 2 019 400 грн у 2024 році. На перший погляд, така тенденція може виглядати позитивною, однак у контексті різкого падіння доходів вона набуває іншого змісту. Зростання активів у ситуації згортання діяльності найчастіше пов'язане не з реальним розвитком, а з накопиченням необоротних активів, зростанням дебіторської заборгованості, відсутністю оборотності ресурсів або формальними бухгалтерськими коригуваннями. Тобто активи підприємства не приносять економічних вигід і не забезпечують операційну діяльність, що робить їх менш ліквідними та знижує загальну фінансову стійкість [95].

Натомість зобов'язання підприємства демонструють різке й постійне зростання. Якщо у 2020 році вони становили 1 712 300 грн, то у 2021 році зросли до 2 827 700 грн, у 2022 році - до 3 284 100 грн, у 2023 році - до 3 668 400 грн, а у 2024 році досягли 3 697 700 грн. Така динаміка свідчить про те, що підприємство активно використовувало позикові ресурси або накопичувало кредиторську заборгованість у період зменшення доходів. Це означає, що організація не в змозі самостійно забезпечувати свої витрати та змушена покривати їх за рахунок зовнішніх джерел, що є однією з ключових ознак фінансової кризи [95].

Особливу увагу привертає той факт, що зобов'язання значно перевищують активи. Станом на 2024 рік різниця між активами й зобов'язаннями є негативною та становить мінус 1 678 300 грн. Це означає формування негативного власного капіталу, що є критичною ознакою

неплатоспроможності. Негативний власний капітал вказує, що підприємство не здатне виконати свої зобов'язання за рахунок наявних активів. У таких умовах зберігається високий ризик зовнішнього тиску з боку кредиторів, можливості судових проваджень та потенційної ініціації процедури банкрутства. Підприємство фактично перебуває у кризовому стані, що потребує негайного втручання.

Погіршує ситуацію і скорочення чисельності персоналу. У 2021 році на підприємстві працювали двоє людей, а з 2022 року кількість працівників скоротилася до одного. Подібний рівень кадрової забезпеченості свідчить про майже повну відсутність операційної діяльності, втрату функціональних можливостей та неможливість виконання великих обсягів робіт, які підприємство здійснювало у попередні роки. Скорочення персоналу є наслідком кризових явищ, але водночас і підсилює їх, оскільки зменшує здатність підприємства відновлювати діяльність.

Зважаючи на таку динаміку, особливої ваги набуває стратегічне бачення розвитку підприємства. У процесі практики було встановлено, що подальший розвиток ДП «Управління механізованих робіт» повинен спиратися на адаптивну модель управління, яка враховує ризики регіональної безпеки, зміну потреб ринку та можливості державних програм підтримки бізнесу в умовах війни. Оскільки підприємство має широкий спектр додаткових видів діяльності - транспортні послуги, технічне обслуговування автотранспорту, вантажні перевезення, - це створює потенціал для диверсифікації і дає можливість компенсувати втрати в основному напрямі.

Одним із ключових напрямів стратегічного розвитку є відновлення конкурентоспроможності на ринку будівельних послуг. Зважаючи на загальнонаціональний контекст інтенсивних процесів реконструкції та відбудови, підприємство має потенціал відновити свою роль у регіональній будівельній інфраструктурі. Важливою умовою таких змін є оновлення матеріально-технічної бази, модернізація механізмів та обладнання, що дозволить виконувати роботи якісно та відповідно до сучасних стандартів.

Це також допоможе збільшити спектр послуг - від стандартних механізованих робіт до комплексних будівельно-технічних рішень.

Окрім технічного компонента, стратегія розвитку має включати підсилення організаційно-управлінських процесів. Підприємству необхідно налагодити ефективну систему внутрішнього документообігу, оптимізувати взаємодію структурних підрозділів, запровадити сучасні підходи до планування робіт та управління ресурсами. У межах практики було встановлено, що на сьогодні управлінські процеси значною мірою централізовані та залежать від безпосередніх рішень керівника. Перехід до більш гнучкої, децентралізованої моделі управління дозволить підвищити швидкість прийняття рішень та адаптацію до ринкових змін.

Окремо слід підкреслити важливість цифровізації управлінських процесів і підвищення прозорості діяльності. Сучасні програмні рішення дають змогу автоматизувати облік робіт, контроль витрат, планування транспортних і будівельних операцій, а також оптимізувати роботу з клієнтами й контрагентами. Упровадження таких інструментів може стати основою для стабілізації фінансових показників, зменшення помилок, забезпечення точності розрахунків та підвищення довіри партнерів.

Нинішня структура власності, де засновником є ТОВ «Дизельтехнік 2007», а кінцевим бенефіціарним власником - Чернофостенко Сергій Володимирович, сприяє тому, що підприємство має потенціал отримати інвестиційну підтримку від суміжних бізнесів транспортно-технічного профілю. Це може стати базою для розвитку партнерських програм, кооперації у поставках техніки, спільного виконання великих контрактів або впровадження технологічних інновацій. Організаційна стабільність, якої підприємство свого часу дотримувалося, залишаючись на ринку понад двадцять сім років, також є важливим ресурсом для його подальшого розвитку.

Стратегічно важливим напрямом може стати участь підприємства у державних та регіональних програмах післявоєнної відбудови, зокрема у

галузі дорожніх робіт, відновлення комунальної інфраструктури, демонтажу пошкоджених будівель і підготовки територій до реконструкції. Залучення до таких програм забезпечить стабільне завантаження техніки, збільшення обороту коштів та відновлення кількості персоналу, що наразі суттєво скоротилась. Фактична наявність лише одного штатного працівника свідчить про критичний рівень скорочення персоналу, тому кадрова стратегія повинна включати поступове поновлення фахівців, стимулювання професійного розвитку та формування умов для утримання кваліфікованих кадрів.

З огляду на фінансові показники підприємство має необхідність у стабілізації грошових потоків, реструктуризації частини зобов'язань і підвищенні ліквідності активів. Подібні кроки дозволять зменшити ризики неплатоспроможності та сприятимуть зростанню інвестиційної привабливості. Ураховуючи досвід минулих років та тенденції ринку, реалізація заходів із фінансової оптимізації стане базовим компонентом загальної стратегії розвитку.

ПАТ «Управління механізованих робіт» є підприємством виробничо-технічного профілю, діяльність якого пов'язана з виконанням механізованих робіт, обслуговуванням техніки, участю у проектах будівельно-інфраструктурного характеру та взаємодією з державними структурами, органами місцевого самоврядування та приватними контрагентами. Такий спектр діяльності потенційно передбачає наявність корупційних ризиків: під час укладення договорів, закупівель, використання техніки, укладання господарських контрактів або оформлення дозвільної документації. Саме тому на підприємстві формується система запобігання корупції, яка охоплює організаційні, правові та етичні механізми.

Під час проходження практики було встановлено, що ключовими елементами системи антикорупційної політики підприємства є дотримання норм чинного законодавства України у сфері запобігання корупції, забезпечення відкритості господарських операцій та ведення внутрішнього контролю. Окрему увагу в ПАТ «Управління механізованих робіт»

приділяють прозорості фінансових розрахунків, правильності ведення бухгалтерського обліку, уникненню готівкових операцій та забезпеченню підзвітності керівництва. Внутрішня документація підприємства містить положення щодо недопущення конфлікту інтересів, етичних правил взаємодії з партнерами, а також вимоги щодо персональної відповідальності за порушення принципів доброчесності.

Проте результати діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства, здійсненої в межах практики, свідчать, що попри наявність формальних елементів антикорупційної системи, практична реалізація окремих її складових є недостатньою. Зокрема, значний рівень кредиторської заборгованості, збитковість діяльності, відсутність великих проєктів упродовж останніх років і зменшення чисельності персоналу до одного працівника створюють додаткові управлінські ризики. У таких умовах внутрішній контроль зводиться до мінімального рівня, що підвищує вразливість підприємства до корупційних загроз у сфері ресурсного забезпечення, укладення договорів або фінансових операцій. Обмеженість кадрового складу фактично унеможливорює створення окремих антикорупційних органів або введення спеціалізованих посад, передбачених на великих підприємствах, таких як уповноважена особа з антикорупційної діяльності.

Під час проходження практики було з'ясовано, що контрольні функції зосереджені переважно в руках керівника, що з одного боку забезпечує персональну відповідальність, а з іншого - створює ризики надмірної концентрації повноважень. Для забезпечення ефективної реалізації антикорупційної політики підприємство потребує ширшої системи внутрішнього контролю, що включатиме розмежування функціональних обов'язків, незалежний аудит, фіксацію всіх операцій у цифровому форматі, а також регулярний аналіз ризиків.

Важливим аспектом антикорупційної політики є впровадження цифрових рішень. В умовах, коли ПАТ «Управління механізованих робіт»

знаходиться у стані економічного спаду, цифровізація могла б стати дієвим інструментом підвищення прозорості. Використання електронного документообігу, цифрових систем обліку, електронного підпису, онлайн-звітності та автоматичного контролю операцій зменшило б вплив людського фактора та мінімізувало можливості для недоброчесних дій. У межах практики було виявлено, що окремі елементи цифрового управління вже застосовуються, проте комплексного підходу до цифровізації поки що немає.

З огляду на особливості діяльності підприємства та результати проведеної діагностики, можна зробити висновок, що система антикорупційної політики ПАТ «Управління механізованих робіт» знаходиться на етапі базового функціонування. Підприємство дотримується законодавчих вимог, проте потребує поглиблення внутрішніх механізмів контролю, модернізації управлінських процесів та впровадження цифрових рішень, які здатні підвищити рівень прозорості та підзвітності. Проведена під час практики оцінка діяльності дозволила визначити як сильні сторони організації (наявність основних антикорупційних норм, відкритість бухгалтерського обліку), так і її слабкі місця (відсутність структурованої системи контролю, кадрові обмеження, недостатність інноваційних інструментів).

Таким чином, об'єднання теоретичних положень антикорупційної політики, вимог законодавства України та фактичних результатів практики дозволяє сформулювати висновок про необхідність удосконалення антикорупційної системи на ПАТ «Управління механізованих робіт». Поглиблення внутрішнього контролю, підвищення рівня цифровізації, забезпечення прозорості та запровадження регулярної оцінки корупційних ризиків сприятимуть зростанню довіри до підприємства та підвищенню ефективності його діяльності в умовах сучасних викликів.

### **2.3 Результати реалізації державних антикорупційних програм та їх вплив на зменшення рівня корупції**

Упродовж останніх років антикорупційна політика в Україні зазнала суттєвих трансформацій, що були пов'язані як із вимогами внутрішнього реформування державного апарату, так і з зовнішніми факторами, зокрема євроінтеграційним курсом та необхідністю зміцнення інституційної спроможності держави в умовах війни. Антикорупційні програми держави стали одним із ключових напрямів модернізації публічного управління та забезпечення прозорості державних процесів. Ефективність цих програм прямо впливає на рівень довіри громадян до влади, інвестиційну привабливість країни, якість публічних послуг і стійкість демократичних інститутів. Саме тому системний аналіз результатів реалізації державних антикорупційних програм набуває особливої актуальності, дозволяючи оцінити реальні зміни, виявити проблемні аспекти та визначити пріоритети подальших реформ.

Експертні дослідження 2023 року, здійснені вітчизняними аналітичними центрами, дають змогу сформуванню комплексного уявлення про те, наскільки результативними виявилися державні кроки у сфері протидії корупції. Загальна оцінка ефективності державної антикорупційної політики за останні два роки демонструє, що суспільно-професійні групи сприймають її неоднозначно, хоча і визнають наявність позитивних зрушень. Так, 31% експертів вважають політику держави в цій сфері ефективною (дуже або частково), тоді як про її неефективність заявили 19% опитаних. Проте найбільш показовим є те, що 48% експертів займають проміжну позицію, зазначаючи, що антикорупційні заходи інколи ефективні, а інколи - ні. Це свідчить про нерівномірність змін та різний рівень результативності діяльності окремих інституцій [73].

Цікавими є відмінності між оцінками так званих «практиків» - представників державних інституцій, що безпосередньо реалізують

антикорупційну політику, - та «теоретиків» - експертів громадського сектору, аналітиків та дослідників. «Практики» оцінюють політику держави значно вище: 9% з них вважають її дуже ефективною, 28% - дещо ефективною. Натомість серед «теоретиків» рівень довіри суттєво нижчий: 2% оцінюють політику як дуже ефективну, а 22% - як дещо ефективну. Це підтверджує існування певного інституційного розриву між реальними виконавцями політики та незалежними дослідниками, що пов'язано із різним доступом до інформації, різним баченням інституційних процесів та різними критеріями оцінювання результативності [73].

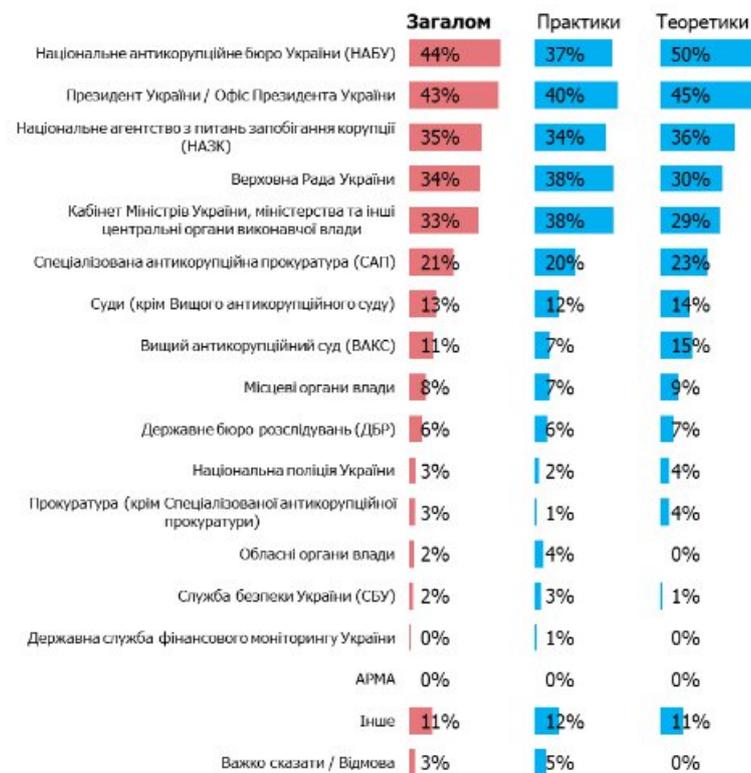


Рис. 2.1. Визначення відповідальності за подолання корупції

Важливою складовою оцінювання ефективності державних антикорупційних програм є аналіз роботи окремих уповноважених органів. Серед них найбільш позитивно сприймаються такі ключові інституції як НАБУ, ВАКС, НАЗК та САП. За результатами опитування:

діяльність НАБУ вважають ефективною 67% експертів;

діяльність ВАКС — 59%;

діяльність НАЗК — 64%;

діяльність САП — 54% [50].

Ці інституції фактично стали ядром антикорупційної реформи, зумівши за останні роки продемонструвати відносну незалежність та здатність формувати нові практики боротьби з корупцією, орієнтовані на верховенство права та належні стандарти доказування. Їхня робота сприяла розслідуванню резонансних справ, забезпеченню захисту викривачів корупції, автоматизації деклараційних процесів, а також створенню передумов для підвищення прозорості державних процедур.

Водночас інші органи отримали значно нижчі оцінки. Так, ефективність діяльності Державного бюро розслідувань оцінили позитивно лише 24% респондентів, Національної поліції України - 16%, а АРМА - лише 13%. Ще нижчі оцінки отримали місцеві органи влади та суди загальної юрисдикції - 8% та 5% відповідно. Це свідчить про системні проблеми в роботі органів, діяльність яких безпосередньо залежить від ефективності внутрішніх механізмів управління та наявності реальних кадрових, ресурсних і інституційних можливостей для подолання корупції.

Інтегральна оцінка ефективності антикорупційної діяльності, побудована на 5-бальній шкалі, також підтверджує диспропорції у результативності роботи різних інституцій. Найвищі бали отримали:

НАБУ — 3,82,

ВАКС — 3,71,

НАЗК — 3,69,

САП — 3,56 [50].

Тільки ці органи перетнули умовну позначку середнього рівня ефективності. Натомість найнижчу оцінку отримала АРМА - 2,3, діяльність якої вже тривалий час викликає значні зауваження як серед експертів, так і серед суспільства. Особливо показовим є порівняння цих оцінок із громадською думкою: населення та бізнес схильні оцінювати діяльність інституцій суттєво гірше, що свідчить про слабку комунікацію держави з

громадськістю та низьку інституційну довіру, яка продовжує залишатися ключовою проблемою.

Оцінювання незалежності антикорупційних органів є не менш важливою складовою аналізу результативності державних програм. За цим критерієм інституції умовно поділяються на два блоки. До першого належать органи, діяльність яких експерти оцінюють як «переважно незалежну» - ВАКС (67%), НАЗК та НАБУ (62%), САП (55%).



Рис.2.2 - Оцінювання незалежності антикорупційних органів

Вони формують ядро незалежних інституцій, спроможних виконувати свої функції без критичного зовнішнього тиску. До другої категорії належать органи, незалежність яких оцінена значно нижче: ДБР, Національна поліція та АРМА, де частка респондентів, які вважають їх незалежними, не перевищує 22%. Така ситуація свідчить про необхідність посилення інституційної автономії цих органів, реформування кадрової політики, розвитку внутрішнього контролю та підвищення прозорості [50].

Загалом аналіз результатів реалізації державних антикорупційних програм дає підстави стверджувати, що антикорупційна реформа в Україні має змішаний характер: з одного боку, окремі інституції демонструють значний прогрес, що визнається як українськими, так і міжнародними експертами; з іншого - інституційна слабкість, нерівномірність ефективності, низька довіра громадян та недостатня автономність частини органів продовжують стримувати реальні зміни.

Для підвищення результативності державних антикорупційних програм необхідно забезпечити комплексний підхід, що включає: інституційне зміцнення органів боротьби з корупцією; створення дієвих механізмів моніторингу та оцінювання їх діяльності; посилення кадрового потенціалу; розвиток цифрових інструментів, що мінімізують людський фактор; забезпечення невідворотності відповідальності; підвищення довіри громадськості через відкритість та прозорість антикорупційних процесів. У період війни ці завдання набувають особливої ваги, адже корупція стає загрозою не лише економічній стабільності, але й національній безпеці держави.

Пріоритети державної антикорупційної політики визначаються на основі опитувань антикорупційних експертів. Найбільш ефективними напрямками для зменшення рівня корупції визначено: забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію (47% опитаних), реформування правосуддя (47%) та автоматизацію процедур надання державних послуг та регулювання діяльності бізнесу (45%). Практики надають пріоритет саме автоматизації процедур (52%), що відображає їхній досвід у впровадженні цифрових інструментів та систем «Prozorro» для закупівель, реєстрації бізнесу та надання державних послуг [50].

Серед позитивних подій, що справили значний вплив на експертів, варто виділити функціонування антикорупційної інфраструктури під час повномасштабної війни, затвердження Антикорупційної стратегії та Державної програми на 2023–2025 роки, відновлення електронного декларування та цифровізацію низки процедур. Значним досягненням стала часткова інтеграція військових закупівель у систему «Prozorro», що знизило рівень маржинальності закупівельних цін. Також позитивно відзначають ухвалення рішення про виплату винагород викривачу, запуск порталу викривачів, збільшення кількості обвинувальних вироків ВАКС та затримання корупціонерів на високих посадах.

Водночас серед негативних подій експерти виокремлюють корупційні скандали в оборонній сфері, що вплинули на зменшення довіри до системи закупівель, випадки корупції на гуманітарній допомозі та благодійності, а також тиск на бізнес з боку силових структур (БЕБ, ДБР). Затримання керівника Верховного Суду Князева викликає суперечливі оцінки – частина експертів розцінює це як позитивну подію, інші – як сигнал про проблеми системи.

Індекс поширеності корупції серед різних сфер діяльності демонструє високий рівень ризиків у митниці, прикордонному контролі, діяльності правоохоронних органів, судовій системі, військових закупівлях, управлінні державними та комунальними підприємствами, у сфері публічних закупівель та земельних відносин. Наприклад, митниця для суб'єктів господарювання має індекс поширеності корупції 4,23, а публічні закупівлі для оборони – 4,04 (Додаток А). Найнижчі значення спостерігаються у сфері адміністративних послуг та соціальної допомоги, що свідчить про позитивні результати реформ у ЦНАПах та цифровізації послуг.

Таким чином, аналіз ефективності державних антикорупційних програм свідчить про прогрес у діяльності окремих інституцій, запровадження цифрових та процедурних інновацій, а також часткове підвищення незалежності антикорупційних органів. Водночас системні проблеми, такі як корупція в оборонних закупівлях, гуманітарній допомозі та недостатньо ефективна робота низки державних органів, залишаються вагомими викликами. Реалізація державних антикорупційних програм має базуватися на комплексному підході, що поєднує цифровізацію, незалежність органів, ефективний нагляд та невідворотність покарання за корупційні правопорушення.

## РОЗДІЛ 3

### ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

#### **3.1 Основні проблеми та суперечності у реалізації антикорупційної політики**

Ефективна протидія корупції неможлива без комплексного та системного осмислення її природи, причин і механізмів відтворення, особливо в контексті українських суспільно-політичних реалій. У межах «українського зразка» корупція набуває рис явища кризового типу, тобто такого, що виникає й функціонує не як ізольована девіація, а як структурний елемент системної кризи суспільства. Вона формується на перетині економічної нестабільності, інституційної слабкості держави, низького рівня довіри до влади та деформації політичної й правової культури населення.

Характерною особливістю кризової корупції є її здатність до самовідтворення та адаптації до будь-яких реформаторських змін. Навіть за умов ухвалення прогресивних законодавчих актів, створення спеціалізованих антикорупційних органів і формального посилення відповідальності, корупційні практики здатні зберігатися, трансформуючись у нові форми. Це пояснюється тим, що корупція в кризовому суспільстві виконує компенсаторну функцію, заповнюючи прогалини там, де держава не спроможна забезпечити ефективне й справедливе управління.

Для глибшого аналізу структури кризової корупції можна виділити декілька рівнів її прояву (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

## Рівні прояву корупції кризового типу та їх характеристики

Рівень	Характеристика	Типові прояви	Суспільні наслідки
Індивідуальний	Адаптивна поведінка громадян у кризових умовах	Побутові хабарі, «прискорення» адміністративних процедур	Нормалізація корупції, зниження правосвідомості
Інституційний	Системні вади державних органів	Зловживання дискреційними повноваженнями, непрозорі процедури	Втрата довіри до влади
Структурний	Деформація соціального порядку	Корупція як альтернатива легальним механізмам	Блокування реформ
Ціннісний	Деградація політичної культури	Толерантність до корупції	Відтворення кризового стану

Джерело: сфоровано автором на основі: [51]

Корупція кризового типу функціонує за принципом замкненого кола, де соціальна нестабільність та інституційна слабкість взаємно підсилюють одна одну.

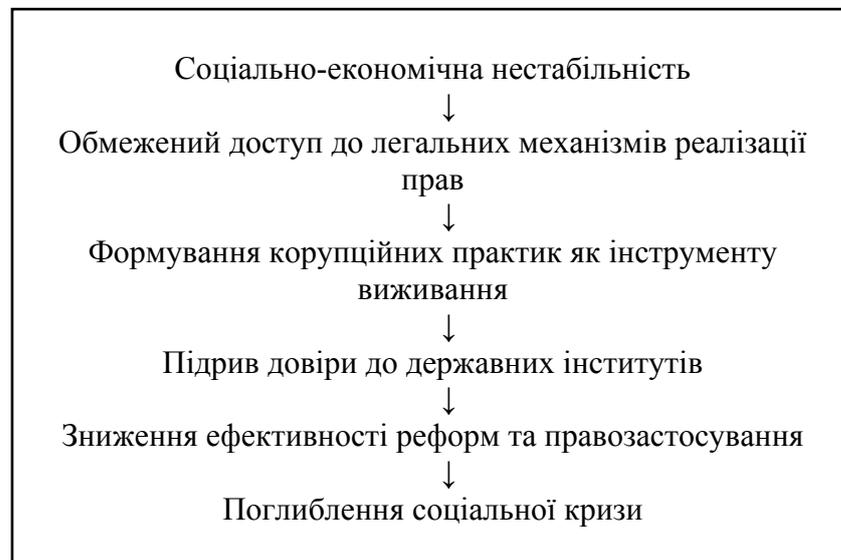


Рис.3.1 - Механізм самовідтворення корупції в умовах системної кризи

Джерело: [10]

Подолання цього кола неможливе виключно репресивними заходами. Ключовим напрямом антикорупційної політики є трансформація політичної та правової культури, формування у населення мотивації до доброчесної поведінки та активної громадянської позиції. Кримінальне переслідування у

цій логіці виступає допоміжним інструментом, ефективність якого залежить від рівня правосвідомості громадян та готовності застосовувати демократичні механізми контролю [9].

Не менш важливим є баланс між стабільністю та динамізмом законодавства, що регулює антикорупційні відносини. Надмірна стабільність у динамічному середовищі призводить до формалізації норм і створює корупційні лазівки, тоді як надмірна мінливість - до правової невизначеності.

*Таблиця 3.2*

**Порівняльна характеристика статичного та динамічного підходів до правового регулювання**

Критерій	Статичний підхід	Динамічний підхід
Частота змін	Мінімальна	Адаптивна
Реакція на суспільні зміни	Запізніла	Оперативна
Корупційні ризики	Високі через застарілі норми	Знижені при якості регулювання
Довіра громадян	Знижується	Потенційне зростання

*Джерело: сформувано автором*

Практичним інструментом реалізації цих теоретичних засад є Державна антикорупційна програма, яка деталізує комплекс заходів, обов'язкових для виконання всіма суб'єктами владних повноважень і органами місцевого самоврядування. Вона виступає механізмом імплементації Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, затвердженої Верховною Радою України у 2022 році. Зазначена стратегія стала відповіддю на суспільний запит щодо системного зниження рівня корупції та ґрунтується на поєднанні інституційних, технологічних і культурних змін. Її ключовими напрямками визначено оптимізацію державних функцій, масштабну цифрову трансформацію, мінімізацію контактів між громадянином і посадовою особою, а також створення зручних і доступних легальних сервісів як альтернативи корупційним практикам [6].

*Таблиця 3.3*

## Основні корупційні ризики в пріоритетних сферах державної політики

Сфера	Джерело ризику	Потенційні наслідки
Правосуддя	Непрозорі процедури доброчесності	Делегітимація судової влади
Економіка	Надмірне регулювання	Тінізація бізнесу
Митниця та податки	Дискреційні повноваження	Втрати бюджету
Земельні відносини	Закритість реєстрів	Знецінення державних активів
Оборона	Засекречені закупівлі	Загроза обороноздатності
Соціальна сфера	Недосконалість облікових систем	Соціальна несправедливість

*Джерело: сфоровано автором*

Особливий акцент у стратегії зроблено на принципі невідворотності відповідальності за корупційні правопорушення, який має стати не декларативною, а реально діючою нормою. Водночас документ підкреслює необхідність виховання в суспільстві культури доброчесності, нетерпимості до корупції та поваги до верховенства права. Пріоритетні сфери для антикорупційного втручання були визначені на основі комплексних соціологічних досліджень і аналізу ефективності попередніх заходів державної політики, що дозволило зосередити ресурси на найбільш проблемних сегментах взаємодії держави й громадян [11].

Однією з таких сфер залишається система правосуддя та правоохоронні органи, де фіксується критично низький рівень суспільної довіри. Відсутність чітких і прозорих критеріїв доброчесності для членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, непрозорість процедур оцінювання професійної етики суддів, а також управлінські вади в органах прокуратури формують середовище підвищених корупційних ризиків. Недосконалість системи кар'єрного просування в поліції, орієнтованої не завжди на професіоналізм і доброчесність, а на формальні показники або неформальні зв'язки, додатково посилює ці ризики.

У сфері державного регулювання економіки ключовою проблемою залишається незавершеність цифрової трансформації та збереження

надмірного регуляторного тиску на бізнес. Вибіркове застосування правил, широкі дискреційні повноваження окремих органів, зокрема Антимонопольного комітету, створюють умови для зловживань, картельних змов і неефективного розподілу державної допомоги. Податковий і митний сектори також залишаються зонами підвищеного корупційного ризику через непрозорість процедур класифікації товарів, втручання силових структур у господарську діяльність та неефективність адміністративного оскарження рішень [12].

Суттєві корупційні виклики зосереджені у сферах будівництва, земельних відносин та інфраструктури, де закритість містобудівних даних, непрозорість процедур зміни цільового призначення земель і управління комунальним майном сприяють незаконній забудові та знеціненню державних активів. Аналогічні ризики характерні для сектору оборони, де надмірна засекреченість закупівель і неефективне управління майном можуть призводити до нераціонального використання бюджетних коштів, що є особливо небезпечним в умовах воєнного стану.

Соціальна сфера та система охорони здоров'я також залишаються вразливими до корупційних практик через незавершеність реформ обліку, недостатню інтеграцію електронних реєстрів і слабкий контроль за розподілом соціальних виплат та медичних послуг. Маніпуляції з призначенням інвалідності, лікарняними та соціальною допомогою не лише завдають економічної шкоди, а й підривають принципи соціальної справедливості.

Узагальнюючи, слід зазначити, що сучасна антикорупційна політика України має бути спрямована не лише на усунення окремих корупційних проявів, а на глибинну трансформацію інституційного середовища та суспільної свідомості. Перехід від переважно репресивної моделі до створення системи, в якій корупція стає економічно не вигідною та соціально неприйнятною, можливий лише за умови поєднання прозорих процедур,

ефективного контролю та формування стандартів доброчесності як невід'ємної складової професійної етики кожного публічного службовця.

### **3.2 Напрями підвищення ефективності антикорупційних інститутів та законодавства**

Феномен корупції увійшов до активного дискурсу українського соціуму в середині 1990-х років, ставши невід'ємним елементом аналізу будь-яких політичних чи економічних процесів у державі. Це деструктивне явище трансформувалося у виклик глобального масштабу, що пояснюється стрімким поширенням корупційних практик у світі на фоні інертності механізмів протидії [59]. У контексті державного менеджменту корупція виступає критичною загрозою для інституційної стійкості та демократичного розвитку, а Конвенція ООН (2003) визначає її як сукупність неправомірних дій посадовців, спрямованих на здобуття особистих або групових переваг [81]. Теоретичне підґрунтя цього явища в системі управління зазвичай пов'язують із інформаційною асиметрією, дефіцитом підзвітності та правовими прогалинами, які виникають у середовищі з надмірною концентрацією влади, закритістю процесів та неналежною матеріальною мотивацією державних службовців [15].

Управлінська класифікація дозволяє виокремити низку ключових проявів корупції, серед яких найпоширенішим є хабарництво у його різноманітних формах - від прямої передачі благ до посередницьких схем [57]. Поряд із цим спостерігається свідоме ігнорування або неналежне виконання професійних функцій заради вигоди, а також класичне зловживання службовим статусом, що нівелює інтереси громади та держави. Важливим аспектом є конфлікт інтересів, де персональні зв'язки чи фінансові запити посадовця перешкоджають об'єктивному ухваленню рішень, причому така загроза може мати як реальний, так і потенційний характер [2]. Особливо руйнівний вплив має корупція в галузі державних закупівель, що

реалізується через маніпулювання тендерами та штучне завищення цін. Найвищий ступінь небезпеки становить політична корупція, що базується на тіньовому лобізмі, маніпуляціях із бюджетом та кадрових змовах [16]. Коли ж подібні практики інституціоналізуються і починають підміняти собою офіційні норми, корупція набуває системного характеру, стаючи невід'ємною частиною управлінського апарату [82].

Дослідник П. Григорук наголошує, що деструктивний вплив корупції виходить далеко за межі прямої шкоди державному бюджету, оскільки вона провокує системну деградацію довіри до державних інститутів, легітимізує культуру правового нігілізму, загострює соціальні конфлікти та створює реальні загрози суверенітету [20]. У цьому контексті критично важливим стає аналіз сучасної вітчизняної превентивної системи, яка отримала потужний імпульс після ухвалення у 2015 році Закону «Про запобігання корупції» [36]. Цей документ став результатом прагнення України синхронізувати власне правове поле з глобальними стандартами, закладеними в конвенціях ООН та Ради Європи, а також рекомендаціями OECD. Основний вектор закону спрямований на розбудову прозорості та підзвітності, запровадження майнового декларування, врегулювання конфлікту інтересів та залучення громадського сектору до процесів контролю [106]. На сучасному етапі фундамент антикорупційної діяльності складають такі інструменти, як діяльність НАЗК, цифровізація декларацій, впровадження етичних кодексів у держустановах та відкритість державних торгів.

Ключова роль у цій архітектурі відведена НАЗК, яке функціонує як орган, відповідальний за верифікацію декларацій, моніторинг способу життя посадовців та розробку методології запобігання зловживанням [67]. Однак практична діяльність агентства супроводжується низкою перешкод, серед яких брак політичної автономії, обмеженість фінансових і кадрових ресурсів, а також недостатньо високий показник реальних судових вироків на основі виявлених фактів [40]. Попри значний прогрес, досягнутий завдяки електронному декларуванню, воно все ще стикається з маніпуляціями з боку

суб'єктів декларування, які намагаються штучно знизити вартість активів або приховати реальні доходи. Ефективність цього інструменту суттєво знижується через відсутність повної автоматизації перевірок та недостатній рівень інтеграції між державними реєстрами [43].

Паралельно з цим, сфера державних закупівель традиційно залишається однією з найбільш ризикових зон, де зосереджені корупційні інтереси, пов'язані з нелегальним розподілом бюджетних ресурсів. Впровадження електронної платформи ProZorro стало революційним кроком, що дозволило автоматизувати процедури, знизити витрати та підвищити конкуренцію на ринку. Проте навіть такий технологічний бар'єр не став панацеєю, оскільки зловмисники продовжують використовувати складні методи обходу системи, як-от маніпуляції з тендерною документацією під конкретного постачальника чи укладання угод поза конкурсом, що вимагає постійної модернізації механізмів контролю.

Процес формування антикорупційної культури в середовищі державних службовців є одним із найбільш складних для верифікації, проте фундаментальних елементів превентивної системи. Хоча чинне законодавство чітко регламентує проведення внутрішнього навчання, впровадження етичних кодексів та регулярну оцінку ризиків у кожній установі [46], на практиці ці заходи часто набувають декларативного характеру. Багато державних органів обмежуються формальним створенням документації, яка не інтегрується в реальну управлінську практику, що свідчить про глибокий розрив між наявною нормативною базою [57] та фактичною організаційною культурою, яка залишається інертною до змін.

Важливим зовнішнім чинником протидії виступають громадянське суспільство та медіа, які через інструменти громадського контролю, незалежні розслідування та платформи на кшталт «Прозорого бюджету» стимулюють трансформацію суспільної свідомості. Проте дієвість громадського сектору суттєво гальмується через низький рівень довіри до владних інституцій, відсутність оперативної реакції держави на виявлені

сигнали про порушення, а також ризики тиску на активістів [86]. Попри залучення до антикорупційного процесу широкого кола інституцій - від ДБР та САП до законодавчої та виконавчої гілок влади - їхня спільна робота залишається недостатньо ефективною. Основними перешкодами тут виступають політичне втручання, дефіцит інституційної автономії, слабка міжвідомча координація та обмеженість ресурсного забезпечення [88].

Підсумковий аналіз поточної системи запобігання корупції в Україні вказує на те, що при розвиненому правовому фундаменті практична результативність залишається низькою через системні вади: від політичного впливу до недостатнього рівня антикорупційної свідомості самих посадовців. Реформування інституційної структури є першочерговим завданням, оскільки корупція в управлінському апараті не лише вимиває економічні ресурси, а й руйнує легітимність державних інститутів, закріплюючи звичку ігнорування закону. Успішна євроінтеграція та демократизація країни потребують створення такої моделі профілактики, яка б базувалася на цілковитій незалежності антикорупційних органів, їхній прозорості та безкомпромісній професійній підзвітності [86].

Автономність антикорупційних інституцій виступає фундаментальною передумовою успішного виявлення та запобігання правопорушенням, що відповідає глобальним стандартам, закріпленим у Конвенції ООН. Згідно з цими нормами, органи мають володіти фінансовою незалежністю та формувати керівний склад через відкриті конкурентні процедури за участю громадськості, проте в українських реаліях цей принцип реалізовано лише частково. Політична вмотивованість кадрових призначень продовжує негативно впливати на рівень суспільної довіри, що вимагає закріплення на законодавчому та конституційному рівнях гарантій незалежності для таких структур, як НАЗК, ДБР та САП, а також розробки чітких регламентів їхнього функціонування без зовнішнього втручання [81].

Ефективність роботи цих інституцій безпосередньо корелює з якістю кадрів, причому наразі спостерігається дефіцит спеціалізованих знань у

сферах економічного аналізу та цифрових технологій серед персоналу. Наявність випадків внутрішньої корупції та брак дієвих етичних фільтрів зумовлюють необхідність впровадження жорстких стандартів відбору, що включають медичні, психологічні та етичні перевірки, а також створення систем внутрішнього аудиту та забезпечення конкурентних зарплат для залучення фахівців високого класу [92]. У цьому процесі громадянське суспільство та незалежні медіа залишаються стратегічними партнерами, оскільки їхній контроль та журналістські розслідування допомагають вчасно ідентифікувати ризики та мобілізувати суспільну підтримку реформ [99].

Окрему увагу слід приділити трансформації правової свідомості та зміцненню антикорупційної культури серед представників влади. Оскільки корупція часто живиться не лише правовими лакунами, а й сталими соціальними нормами та деформованим сприйняттям моралі, ключовим інструментом змін має стати системне навчання посадовців усіх рівнів [99]. Процес виховання етичної поведінки повинен виходити за межі сухої теорії та охоплювати практичні тренінги, кейс-стаді та симуляції реальних ситуацій конфлікту інтересів, що дозволить сформувати у службовців стійкі навички правомірної поведінки та несприйняття корупційних практик як допустимого способу вирішення управлінських завдань [100].

Для забезпечення не лише формального ознайомлення з антикорупційними стандартами, а й їхнього реального засвоєння, критично важливим є впровадження систем регулярної верифікації знань через атестації, тестування та анкетування поведінкових моделей. Це дозволяє перетворити етичні кодекси з паперових декларацій на живий інструмент організаційної культури, де антикорупційні принципи закріплюються через особистий приклад керівництва, дієвий внутрішній контроль та систему заохочень за доброчесність. Фундаментальну роль у зміцненні довіри до державних інституцій відіграє розвиток інституту викривачів (whistleblowing), який гарантує службовцям безпеку та конфіденційність при повідомленні про зловживання, захищаючи їх від будь-яких форм

переслідувань [101]. Створення спеціалізованих етичних комітетів та забезпечення правової підтримки доповідачів є обов'язковою умовою для того, щоб внутрішня профілактика стала дієвим механізмом самоочищення влади.

Зважаючи на транснаціональний характер сучасної корупції, національна стратегія протидії цьому явищу має бути нерозривно пов'язана з міжнародним співробітництвом, що особливо актуально для України в контексті її євроінтеграційного поступу. Попри наявні зв'язки з такими структурами, як OLAF, Європол та Eurojust, їхній потенціал наразі використовується не повною мірою через кадровий дефіцит та правову недосконалість. Посилення цієї співпраці вимагає створення спеціалізованих підрозділів для розслідування міжнародних схем, впровадження систем електронного обміну даними з європейськими колегами та забезпечення повної автономії слідчих груп [107]. Окремим напрямом має стати ретельний моніторинг діяльності іноземних контрагентів у сфері державних закупівель, що дозволить мінімізувати ризики експорту корупційних практик.

Досвід країн Європейського Союзу, зокрема у сферах цифрової трансформації управління та побудови систем внутрішнього аудиту, слугує незамінним орієнтиром для модернізації вітчизняного антикорупційного апарату [108]. Практична імплементація європейських стандартів має включати створення спільних тренінгових центрів, активний обмін досвідом між НАЗК та партнерськими агенціями ЄС, а також залучення іноземних експертів до реформування державної служби. Ключовим пріоритетом залишається цифровізація управлінських процесів, яка дозволяє радикально зменшити вплив людського фактора та створити прозоре середовище, де технологічні бар'єри унеможлиблюють реалізацію традиційних корупційних сценаріїв.

Результативність протидії корупції в межах державного та публічного адміністрування прямо залежить від здатності держави гарантувати функціональну незалежність та інституційну автономію профільних органів,

що має супроводжуватися належним ресурсним забезпеченням для усунення будь-яких важелів політичного тиску. Процес інтеграції України до європейського правового поля та її активна роль у міжнародних антикорупційних проектах створюють необхідний фундамент для адаптації національних норм до євроатлантичних стандартів, дозволяючи залучати передову методологічну підтримку та обмінюватися практичним досвідом. Системність антикорупційної стратегії вимагає виходу за межі суто законодавчих правок, фокусує на глибоких технологічних, інституційних та соціокультурних трансформаціях, що в сукупності формують оновлену модель державного управління. Досягнення реальної декоруптизації українського адміністративного середовища можливе лише через реалізацію комплексного підходу, який базується на тісній синергії державних інституцій, громадського сектору та міжнародних партнерів, що є єдиним шляхом до відновлення легітимності та суспільної довіри до влади.

### **3.3 Роль громадянського суспільства, ЗМІ та міжнародних партнерів у подоланні корупції**

Результативність заходів, спрямованих на протидію корупційним проявам, безпосередньо залежить від активної участі громади, оскільки саме суспільство є тією рушійною силою, що здатна зруйнувати механізми системних зловживань у державі. Без широкої суспільної підтримки та налагодженої взаємодії з інститутами громадянського суспільства антикорупційна стратегія органів державної влади втрачає свій потенціал і стає малоефективною. Ця теза є фундаментальною аксіомою в сучасній правовій науці, де, за твердженням М. Мельника, однією з ключових причин поширення корупції є відсутність реального громадського контролю над владними структурами та слабкість інституційного середовища, що робить діяльність посадовців і політиків непрозорою [59, с. 58].

Міжнародний стандарт залучення соціуму до цих процесів чітко закріплений у статті 13 Конвенції ООН проти корупції, яка зобов'язує держави вживати заходів для стимулювання участі неурядових організацій та окремих активістів у запобіганні корупції, а також поглиблювати суспільне розуміння небезпечного характеру цієї проблеми [9]. Державна політика в цій сфері має ґрунтуватися на залученні громадськості до процесу прийняття важливих рішень та гарантуванні безперешкодного доступу до публічної інформації, що відповідає базовим принципам Загальної декларації прав людини. У формуванні атмосфери повної нетерпимості до зловживань вирішальну роль відіграють медіа, чий вплив проявляється у двох вимірах. Прямий вплив медіа реалізується через журналістські розслідування, результатом яких стають конкретні кримінальні провадження, відставки скомпрометованих посадовців або законодавчі зміни.

Водночас не менш вагомим є непрямий вплив засобів масової інформації, що полягає у поживленні антикорупційного дискурсу, підтримці політичного плюралізму та формуванні у представників влади відчуття постійної підзвітності суспільству. Навіть за відсутності миттєвих юридичних наслідків, діяльність незалежних ЗМІ забезпечує умови для політичної та економічної конкуренції, що змушує політиків висувати антикорупційні ініціативи для збереження електоральної підтримки. Слід пам'ятати, що високий рівень корупції завжди корелює з пасивністю громадян у політичному житті та недостатнім захистом їхніх фундаментальних прав [4].

Роль засобів масової інформації у протидії зловживанням виходить далеко за межі простого інформування, оскільки вони створюють фундаментальний майданчик для суспільних дискусій та стимулюють політичну активність громадян. Висвітлюючи роботу владних структур, медіа перебирають на себе функцію захисту порушених прав людини, виступаючи не лише інструментом викриття вже вчинених правопорушень, а й потужним превентивним чинником, що формує середовище, непридатне

для процвітання корупційних схем. Аналітичні дані Світового Банку чітко підтверджують пряму залежність між рівнем свободи преси та масштабами корупції: держави з найбільш вільною пресою демонструють найнижчі показники корумпованості [10].

Проте ефективна антикорупційна місія медіа можлива лише за умови їхньої повної незалежності та об'єктивності, що на практиці стикається з низкою перешкод. Державні медіаресурси часто виявляють нерішучість у проведенні гострих журналістських розслідувань, зберігаючи лояльність до владних структур, від яких фінансово залежать. Водночас приватний медіасектор також не завжди здатен виконувати функцію контролю через дефіцит ресурсів, низьку професійну підготовку, самоцензуру або пряму політичну афілійованість їхніх власників. Ситуація ускладнюється наявністю корупції всередині самої журналістської спільноти, де практика створення замовних матеріалів, всупереч професійним кодексам поведінки, залишається поширеним явищем, що нівелює довіру до медіа як до незалежного інституту громадського нагляду.

Аналітичні розвідки Світового Банку підтверджують існування прямої залежності між структурою власності на медіаресурси та рівнем прозорості державного управління, вказуючи на те, що домінування приватного сектору в медіасфері сприяє вищій відкритості влади [13]. Масштабне порівняльне дослідження, охопивши 98 країн, продемонструвало, що в державах із мінімальною кількістю урядових періодичних видань фіксується значно нижчий рівень корумпованості, що підкреслює ризики державної монополії на інформацію [41]. Відсутність публічного висвітлення протиправних дій посадовців створює ідеальні умови для їхнього уникнення відповідальності, що призводить до подальшої деградації владних інституцій. У таких умовах медіа часто стають інструментами лобіювання інтересів своїх бенефіціарів, поширюючи об'єктивні дані лише у випадках, коли це відповідає політичній чи економічній вигоді контролюючих осіб. Найбільш ефективною альтернативою такій заангажованості вважається розбудова суспільного

телерадіомовлення, модель якого передбачає мінімізацію фінансового впливу як з боку держави, так і з боку приватних корпорацій для забезпечення справжньої об'єктивності [43].

Важливою передумовою ефективного викриття корупційних схем є розвинена конкуренція в медіапросторі, оскільки засилля транснаціональних корпорацій та інформаційних гігантів створює загрозу монополізації потоків даних. Для протидії цьому в багатьох країнах діє антимонопольне законодавство, що захищає малі видання від поглинання та забезпечує плюралізм думок [62].

Тісна взаємодія із засобами масової інформації є стратегічно вигідною для спеціалізованих антикорупційних інституцій, оскільки публічність їхніх здобутків формує необхідний рівень суспільної довіри та легітимізує їхню діяльність. Положення статті 13 Конвенції ООН прямо акцентують на важливості залучення медіа до превентивних заходів, адже саме журналісти відіграють ключову роль у трансформації суспільної свідомості, перетворюючи корупцію з "прийнятною нормою" на об'єкт загальної непримиренності [54].

Ефективність медіа у протидії корупції визначається низкою фундаментальних факторів, серед яких ключове місце посідає реальна гарантованість свободи слова, захист від позасудових розправ з боку репресивних структур та повна відсутність політичної цензури. Важливою умовою є розробка дієвих інструментів доступу журналістів до відомостей про роботу владних інституцій, а також законодавче закріплення права на таємницю інформаційних джерел [63]. Хоча стаття 13 Конвенції ООН допускає певні обмеження свободи поширення інформації, вони мають бути чітко регламентовані законом і застосовуватися виключно задля захисту національної безпеки, громадського порядку чи прав інших осіб.

Значною перешкодою для розслідувань є законодавство про наклеп, яке в деяких країнах фактично створює імунітет для чиновників від критики. Дослідниця С. Роуз-Аккерман наголошує, що політики та державні

службовці не повинні мати надмірного захисту від звинувачень у зловживаннях, а подібні спори мають вирішуватися суто в межах цивільної, а не кримінальної юрисдикції, за прикладом США [67, с. 166]. Така позиція є цілком виправданою, оскільки особи, які обіймають публічні посади, мають усвідомлювати підвищену увагу суспільства до своєї діяльності, що зумовлено високим суспільним інтересом [70, с. 8].

Цей підхід цілком підтримується практикою Європейського суду з прав людини, яка встановлює значно ширші межі дозволеної критики для політиків і державних діячів порівняно з пересічними громадянами. Зокрема, у прецедентній справі «Кастельс проти Іспанії» було підкреслено, що межі допустимої критики щодо уряду є найбільш масштабними, оскільки його дії безпосередньо впливають на долю всього народу [92]. Важливо також, що у правових системах більшості демократичних держав норми про наклеп не поширюються на інформацію, неправдивість якої неможливо довести [92]. Проте самі лише резонансні публікації не завжди ведуть до реальних змін без активності громадянського сектору. У цьому контексті визначальну роль відіграють міжнародні структури, такі як Transparency International, які через свої філії по всьому світу втілюють стандарти підзвітності, залучаючи громадськість до процесів прийняття рішень та контролю за владою.

Інституціоналізація взаємодії між державою та суспільством у більшості демократичних країн реалізується через створення спеціальних міжвідомчих структур та робочих груп, де представники юстиції та антикорупційних відомств співпрацюють із активістами та приватним сектором. Такий формат дозволяє громадськості долучатися до консультацій ще на етапі розробки нормативних актів, надаючи фахові коментарі та рекомендації, що є критично важливим для якості майбутнього законодавства [103]. Кодекс кращих практик участі громадськості, затверджений Радою Європи у 2009 році, виокремлює чотири ієрархічні рівні такої взаємодії, починаючи з базового права на доступ до публічної інформації та переходячи до консультацій, де державні органи запитують

думку експертів щодо конкретних політичних питань. Більш складним рівнем є діалог, що базується на регулярних зустрічах для спільного вироблення стратегій, а найвищим ступенем залучення визнається партнерство, яке передбачає спільну відповідальність сторін на всіх етапах — від формування порядку денного до практичної реалізації та контролю за виконанням рішень [103].

Громадські організації виконують роль стратегічного посередника, виступаючи одночасно незалежним спостерігачем та просвітницьким центром. Як контролери, вони здійснюють моніторинг способу життя чиновників, перевіряють прозорість державних закупівель та викривають приховані корупційні схеми, а в межах адвокаційної діяльності — збирають аналітичні дані про стан злочинності та пропонують державі готові проекти реформ.

Отже, синергія медіа та громадського сектору створює умови для ефективного стримування владних зловживань, проте реальна результативність такої діяльності перебуває у прямій залежності від політичної волі керівництва держави. Саме держава повинна забезпечити не формальне, а фактичне залучення громадян до управління справами громади, створюючи простір для відкритості та інклюзивності політичних процесів.

## ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволяє зробити низку концептуальних висновків, що відповідають поставленим завданням.

Корупція в Україні визначена як складне «кризове» соціально-правове явище, що виникає не лише через прогалини в законодавстві, а й як наслідок системної трансформації суспільства. Вона має деструктивний вплив на державне управління, нівелює результати реформ та створює пряму загрозу національній безпеці, оскільки в умовах кризи соціального порядку корупційні практики часто заміщують правомірні способи взаємодії громадянина з владою.

Теоретичний аналіз засвідчив, що антикорупційна політика має ґрунтуватися на принципах стабільності та динамізму законодавства, прозорості та невідворотності відповідальності. Ключовим аспектом є формування антикорупційної культури та усунення мотивації до неправомірної поведінки, оскільки технічне вдосконалення кримінальної юстиції без відповідної підтримки з боку суспільної моралі не здатне забезпечити сталий результат.

Вивчення міжнародного досвіду підтвердило необхідність адаптації стандартів ООН, ОЕСР та Ради Європи до національних реалій. Важливим є впровадження механізмів функціональної незалежності антикорупційних органів, автономного фінансування та конкурсного відбору кадрів із залученням громадськості. Транснаціональний характер корупції вимагає від України посилення співпраці з такими структурами, як OLAF, Europol та Eurojust.

Аналіз еволюції вітчизняного законодавства та діяльності інституцій (НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС, АРМА) вказує на створення потужної нормативної бази, проте її практична реалізація стикається з політичним втручанням та браком інституційної автономії. Приклад діяльності ПАТ «Управління механізованих робіт» демонструє важливість впровадження

внутрішніх комплаєнс-процедур та оцінки корупційних ризиків на рівні конкретних господарських суб'єктів.

Серед ключових досягнень виділено цифровізацію державних послуг (платформа ProZorro, електронне декларування), що суттєво звузило простір для дискреції чиновників. Водночас основними проблемами залишаються незавершеність реформи судочинства, недостатній захист викривачів та формальний підхід до формування антикорупційної культури в державних органах.

Підвищення ефективності політики вбачається у переході до стратегічного партнерства між державою та громадянським суспільством. Пріоритетними напрямками вдосконалення є розширення свободи ЗМІ, декриміналізація клевети для публічних осіб (за стандартами ЄСПЛ), залучення громадських організацій до всіх етапів ухвалення рішень та впровадження блокчейн-технологій для моніторингу державних ресурсів у реальному часі.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллаєв В. А. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3 (30). С. 5–13.
2. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. № 1 (60). 148 с.
3. Алексєєнко І. В., Кобець М. П. Протидія корупції: Європейський досвід для України. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства* : матеріали конф. Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 33–38.
4. Андрейшина Н. Довіра до антикорупційних органів. *Active Group* : сайт. 2023. URL: <https://activegroup.com.ua/2023/01/24/dovira-do-antikorupsiynix-organiv>.
5. Андрущенко Л. В. Сутність явища «корупція» та причини її існування в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 148–153.
6. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiynastrategiya-na-2021-2025-rr.pdf>.
7. Бабенко К. А., Діденко Н. Г., Кондрашова М. В. та ін. Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія : навч.-мет. посіб. Київ : Грамота, 2015. 184 с.
8. Бабенко К. А., Лазаренко С. Ж. Корупція в системі вищої освіти: сутність, причини та наслідки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 2.
9. Бадер М., Гус О., Мелешевич А., Нестеренко О. Антикорупційна діяльність місцевих громадських організацій. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. С. 14–73.
10. Басанцов І. В., Зубарева О. О. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії : монографія. Суми : СумДУ, 2016. 113 с.

11. Біленчук П. Д., Лихова С. Я. Новітня національна антикорупційна стратегія: особливості формування та реалізації. Київ : НАВС, 2020. Ч. 1. С. 38–40.
12. Бойко О. В. Інновації в публічному управлінні: зарубіжний досвід та українські реалії. Київ : Ніка-Центр, 2020. 344 с.
13. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія. Суми : СумДУ, 2021. 472 с.
14. Боротьба з корупцією: чого вчить досвід ЄС. *Європейська правда*. 2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/3/7083870/>.
15. Варцаба В. І. Управління регіональним розвитком : наукова монографія. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2015. 488 с.
16. Василенко І. С. Модернізація публічного управління в умовах цифровізації. Київ : Наукова думка, 2021. 234 с.
17. Висновки Венеційської комісії щодо антикорупційного законодавства України. Страсбург, 2021. URL: <https://www.venice.coe.int>.
18. Відкриті дані як інструмент боротьби з корупцією : аналітичний звіт. Київ : ТАРАС, 2022. 45 с.
19. Вплив корупції на економічне зростання : аналітична довідка / В. Мазярчук, І. Федько. 2016. URL: <https://feao.org.ua>.
20. Григорук П. М., Федорова Т. Ю. Національні та регіональні особливості сталого розвитку України. *Науковий журнал*. 2015. № 1 (17). С. 19–23.
21. Грищук М. О. Правове забезпечення антикорупційної діяльності: загальнотеоретичний аспект : дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2024.
22. Гура В. В. Поняття корупції як економіко-правового феномену. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. Вип. № 4 (64). С. 76–84.
23. Державна антикорупційна політика і запобігання корупції на публічній службі : монографія / за ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ, 2016. 524 с.

24. Дмитрієв Ю. В. Причини виникнення корупційних ризиків у системі державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 4. С. 92–95.
25. Довгань О. Д. Інформаційна безпека в умовах розбудови антикорупційної системи. Київ : Артїка, 2021. 210 с.
26. Долженков О. О. Публічне управління та адміністрування: вступ до спеціальності. Одеса : Букаєв В. В., 2019. 190 с.
27. Дрьомов С. В., Кальниш Ю. Г. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2010. 88 с.
28. Етапізація та періодизація антикорупційного законодавства в Україні / Р. Ю. Половинкіна. *Держава та регіони*. 2019. № 3 (65). С. 22–27.
29. Єхануров Ю. І. Економічна безпека держави та заходи протидії корупції. Київ : КНЕУ, 2022. 312 с.
30. Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики. *Право і безпека*. 2012. №. 2 (44).
31. Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
32. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» від 08.07.2022 № 2381-IX.
33. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 29.06.2021 № 1576-IX.
34. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50–51. Ст. 2056.
35. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20.06.2022 № 2322-IX.
36. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2011 № 1506-VI (втратив чинність).
37. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII.

38. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-ХІІ.
39. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / Д. О. Калмиков та ін. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2017. 242 с.
40. Запобігання та протидія корупції : навч. посібник / за ред. А. М. Михненка. Київ : ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. 667 с.
41. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід. *Юридична наука*. 2013. № 2. С. 71–77.
42. Інноваційні основи відновлення країн після збройних конфліктів : монографія / за ред. В. А. Омеляненка. Суми : ІСРІТЗ, 2022. 280 с.
43. Каблак П. І. Деякі міркування щодо визначення поняття «громадськість». *Наукові записки ЛУБП*. 2014. № 12. С. 186–189.
44. Калугіна І. О. Антикорупційна правова політика: природа і зміст. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4.
45. Кікалішвілі М. Світовий досвід реалізації антикорупційної політики. *Національний юридичний журнал*. 2019. № 6. С. 151–154.
46. Кладченко О. Становлення сучасного антикорупційного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018.
47. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
48. Кордон А. О. Цифровізація як інструмент прозорості в публічному управлінні. Київ : Логос, 2023. 198 с.
49. Корумпованість та антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. *НАЗК Просвіта*. 2022. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua>.
50. Корупція в Україні 2023: погляд та оцінки експертів : звіт. *НАЗК*. 2023. URL: <https://nazk.gov.ua>.
51. Костенко О. М. Корупція в Україні у світлі політичної кримінології. *Політичний менеджмент*. 2009. № 1. С. 49–54.
52. Котуков О. А., Солових В. П. Теоретичні аспекти формування антикорупційної політики. *Державне будівництво*. 2022. № 2 (32).
53. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.

54. Кротюк О. М. Зарубіжний досвід участі громадськості в запобіганні злочинам. *Юридичний часопис НАВС*. 2021. № 1 (21).
55. Лазаренко С. Ж. Суб'єктивні причини поширеності корупції в системі держслужби. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 3.
56. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Базові принципи антикорупційної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 23. С. 116–119.
57. Логвінов В. Г. Цифрові платформи як складова моделі публічного управління. Київ, 2019. Т. 4. С. 49–52.
58. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посібник. Київ : Атіка, 2003. 576 с.
59. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ : Атіка, 2001. 304 с.
60. Мельниченко А. А. Корупція як іманентна складова деформованих відносин. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2010. № 3 (7).
61. Мельниченко Т. С. Сутність і причини корупції в Україні. 2019. URL: <https://obolon.kyivcity.gov.ua>.
62. Милосердна І. М. Участь громадянського суспільства у протидії корупції. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 37–43.
63. Михайленко В. Участь викривача у кримінальному провадженні. *Юридична Газета online*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com>.
64. Монастирський Д. А. Стабільність закону: поняття, сутність та фактори забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 199 с.
65. Наливайко Л. Р., Марченко О. В. Концептуалізація феномену корупції. Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 27–33.
66. Невмержицький Є. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізм протидії. Київ : КНТ, 2008. 368 с.
67. Нестеренко О., Білецький А. Вплив місцевих громадських організацій на реформи. Київ, 2019. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua>.

68. Новак А. Формування національної антикорупційної політики. *Демократичне врядування*. 2016/2017. № 18/19.
69. Нонік В. В. Типологія корупційних відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 99–102.
70. Онищук І. І. Способи підвищення ефективності впливу інститутів громадянського суспільства. *ScienceRise*. 2018. № 4 (6).
71. Пархоменко-Куцевіл О. Теоретико-методологічні підходи до класифікації корупції. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9.
72. Паршина О. А., Паршин Ю. І. Міжнародний досвід протидії корупції. Дніпро, 2019. С. 41–45.
73. Пелех І. В., Єрмоленко Д. О. Антикорупційна політика в Україні: історія та теорія. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2025. № 15.
74. Питання посилення боротьби з корупцією : Указ Президента України від 27.08.1994 № 484/94.
75. Плекан В. Особливості та причини корупції в правоохоронних органах. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4.
76. Положення про Національне агентство з питань запобігання корупції : Постанова КМУ від 18.03.2015 № 118.
77. Постанова Верховної Ради України «Про концепцію національної безпеки України» від 16.01.1997 № 3/97-ВР.
78. Приходько А. А. Адміністративно-правове забезпечення протидії корупції : дис. ... доктора юрид. наук. Київ, 2020. 450 с.
79. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» : Закон України від 08.07.2022 № 2381-ІХ.
80. Про засади державної антикорупційної політики : Закон України від 20.06.2022 № 2322-ІХ.
81. Публічне управління та адміністрування в умовах війни : матеріали конф. Київ : УМО, 2022. Т. 2. 246 с.
82. Публічне управління: український вимір : матеріали конф. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 176 с.

83. П'ясецька-Устич С. В. Теоретичні аспекти аналізу корупції як системного явища. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 28-1.
84. П'ясецька-Устич С. В. «Корупційна пастка» української економіки. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 3-1 (46).
85. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-135/2018 (справа про незаконне збагачення).
86. Ростовська К. Міжнародний досвід формування антикорупційної політики. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4.
87. Сковчиляс-Павлів О. В. Корупція як негативне соціально-правове явище. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35).
88. Сковчиляс-Павлів О. В. Правові аспекти удосконалення державної політики. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2014. № 807.
89. Словник іншомовних слів. 2022. URL: <https://www.jnsm.com.ua>.
90. Собакарь А. О. Світовий досвід протидії корупції: теорія та практика. Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 20–23.
91. Тімашов В. Причини та умови корупції в Україні. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2017. № 865.
92. Трепак В. М. Інститути громадянського суспільства як суб'єкти протидії корупції. *Вчені записки ТНУ*. 2020. Т. 31, № 4.
93. Указ Президента України «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю» від 21.07.1994 № 396/94.
94. Указ Президента України «Про Національну програму боротьби з корупцією» від 10.04.1997 № 319/97.
95. Управління механізованих робіт № 2 Лозова (ЄДРПОУ 01350883). URL: <https://www.ua-region.com.ua/01350883>.
96. Фесенко Т. Принципи формування державної антикорупційної політики України. *Адміністративне право і процес*. 2020. С. 180–184.
97. Фільштейн М. В. Досвід країн Прибалтики в подоланні корупції. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2 (2).

98. Франков С. О. Зарубіжний досвід протидії корупції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7.
99. Халковський О. М. Досвід протидії корупції у зарубіжних країнах. *Економіка та держава*. 2011. № 3.
100. Хорхан О. Л. Історичні аспекти боротьби з корупцією в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2.
101. Швидкий Я. Ю. Зарубіжний досвід протидії корупції. 2021. URL: <https://maup.com.ua>.
102. Шмаль Л. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України. *Науковий часопис НАПУ*. 2015. № 2.
103. Яцків І. І. Механізм, причини та заходи протидії корупції. Івано-Франківськ, 2008. Вип. 3.
104. Digital Transformation and Public Services. 2022. URL: <https://library.oapen.org>.
105. GRECO. Evaluation of Anti-Corruption Measures in Europe : report. Strasbourg : Council of Europe, 2020. 72 p.
106. OECD. Anti-corruption Reforms in Ukraine : report. Paris : OECD Publishing, 2022. 120 p.
107. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. Berlin, 2024. URL: <https://www.transparency.org>.
108. Transparency International. What is corruption? Berlin, 2022. URL: <https://www.transparency.org>.
109. United Nations Convention Against Corruption (UNCAC). New York : UN, 2003. 45 p.
110. World Bank. Anticorruption Policies in Public Administration. Washington, 2019. 58 p.

## **ДОДАТКИ**

## Перелік сфер для оцінювання поширеності корупції

№	Група сфер	Сфера	Індекс поширеності корупції <sup>1</sup>		
			Загалом	Практики	Теоретики
1	1. Митниця	Митниця (для фізичних осіб, що не є ФОП) (митний контроль, оформлення митних документів тощо)	3,78	3,85	3,70
2		Митниця (для суб'єктів господарювання) (митний контроль, оформлення митних документів тощо)	4,23	4,12	4,35
3	2. Прикордонний контроль і пропуск через державний кордон. Переміщення людей і товарів з підконтрольних Україні територій на тимчасово окуповані РФ території України та навпаки	Прикордонний контроль і пропуск через державний кордон (у т.ч., дотримання міграційного законодавства), крім митного контролю	3,65	3,73	3,57
4		Переміщення людей і товарів з підконтрольних Україні територій на тимчасово окуповані РФ території України та навпаки	3,51	3,54	3,48
5	3. Діяльність правоохоронних органів та сервісних центрів МВС	Діяльність патрульної поліції	2,88	2,90	2,86
6		Інша діяльність правоохоронних органів (Національна поліція, СБУ, прокуратура, Бюро економічної безпеки України) із забезпечення законності та правопорядку, проведення досудового розслідування (крім діяльності патрульної поліції, сервісних центрів МВС)	3,82	3,63	4,01
7		Діяльність сервісних центрів МВС	2,94	2,96	2,92
8	4. Судова система	Судова система (у т.ч., виконання судових рішень)	4,02	3,88	4,16
9	5. Військова сфера. Публічні закупівлі для потреб оборони і національної безпеки, модернізація військової техніки, торгівля зброєю	Публічні закупівлі для потреб оборони і національної безпеки, модернізація військової техніки, торгівля зброєю	4,04	4,03	4,05
10		Військова сфера (використання та розпорядження нерухомим майном і землем, паливно-мастильними матеріалами тощо; питання призову, просування військовослужбовців по службі, забезпечення їх житлом)	4,16	4,14	4,19
11	6. Приватизація підприємств.	Приватизація підприємств	3,66	3,75	3,59
12	Управління державними підприємствами та іншими господарськими товариствами з часткою держави більше 50%	Управління державними підприємствами та іншими господарськими товариствами з часткою держави більше 50% (непрямі призначення керівництва, призначення,	3,90	3,72	4,08

## Продовження додатка А

№	Група сфер	Сфера	Індекс поширеності корупції <sup>4</sup>		
			Загалом	Практики	Теоретики
		<i>розраба або заволодіння майном тощо)</i>			
13	7. Управління комунальним майном / утримання та використання комунального громадського транспорту	Управління комунальним майном (надання в оренду, контроль використання)	3,75	3,62	3,87
14		Утримання та використання комунального громадського транспорту	3,34	3,29	3,39
15	В. Контроль і нагляд за господарською діяльністю (Державна податкова служба України, архітектурно-будівельний контроль, Держекоінспекція, Держпродспоживслужба, пожежний нагляд тощо) / діяльність Антимонопольного комітету України	Нарахування і стягнення податкових та інших обов'язкових платежів	3,58	3,71	3,44
16		Архітектурно-будівельний контроль	4,06	3,95	4,16
17	Діяльність Антимонопольного комітету України	Контроль і нагляд за господарською діяльністю (Держекоінспекція, Держпродспоживслужба, пожежний нагляд, сертифікація, стандартизація, метрологія тощо)	3,84	3,79	3,88
18		Діяльність Антимонопольного комітету України	3,29	3,24	3,35
19	9. Публічні закупівлі, державне регулювання та контроль у сфері публічних закупівель	Публічні закупівлі робіт і послуг з будівництва, ремонту та утримання автомобільних доріг державного та місцевого значення	4,15	4,12	4,19
20		Публічні закупівлі робіт і послуг з реалізації інших великих інфраструктурних проєктів (модернізація / реконструкція авіаційної, залізничної, портової інфраструктури, закладів соціальної сфери тощо)	3,94	3,92	3,96
21		Державне регулювання та контроль у сфері публічних закупівель (моніторинг та перевірка закупівель, контроль фінансових та господарських операцій)	3,50	3,50	3,50
22	10. Земельні відносини, землеустрій	Земельні відносини, землеустрій (безоплатна приватизація, розробка та затвердження інших проєктів землеустрою щодо відведення земельних ділянок тощо)	4,00	3,86	4,14
23	11. Природні ресурси (лісове, мисливське, рибне, водне господарство; надання дозволів та видобування корисних копалин)	Лісове господарство (заготівля і реалізація деревини, лісовідтворення)	4,04	4,01	4,07
24		Надання дозволів та видобування корисних копалин (нафта, газ, вугілля, бурштин, граніт, пісок тощо)	4,05	4,01	4,09
25		Використання інших природних ресурсів (мисливське, рибне, водне господарство)	3,77	3,73	3,82

## Продовження додатка А

№	Група сфер	Сфера	Індекс поширеності корупції <sup>4</sup>		
			Загалом	Практики	Теоретики
26	12. Послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, тепло-, водопостачання та водовідведення	Послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, тепло-, водопостачання та водовідведення), крім послуг, пов'язаних з поточними розрахунками	3,29	3,24	3,33
27	13. Освіта (дошкільна освіта, початкова та середня школа, вища освіта)	Заклади вищої освіти	3,38	3,37	3,40
28		Початкова та середня школа	2,71	2,68	2,74
29		Комунальні дитячі садочки	2,80	2,71	2,89
30	14. Державна та комунальна медицина (медичні послуги). Закупівля медичного обладнання та лікарських засобів	Державна та комунальна медицина (медичні послуги)	3,44	3,45	3,42
31		Закупівля медичного обладнання та лікарських засобів	3,66	3,75	3,58
32	15. Надання адміністративних (органи влади / ЦНАП / «Дія Центри») та соціальних послуг / допомог різним категоріям громадян	Соціальні послуги та допомоги (оформлення, виплати) різним категоріям громадян	2,79	2,76	2,81
33		Діяльність центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) / «Дія Центри» (реєстрації місця проживання, актів громадянського стану, оформлення права власності на нерухомість, видача паспортних та інших документів, довідок, реєстрації бізнесу тощо)	2,14	2,22	2,06
34		Надання адміністративних послуг, крім тих, що надаються через центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) / «Дія Центри» та сервісні центри МВС	2,70	2,64	2,75
35	16. Гуманітарна допомога	Гуманітарна допомога у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України	3,58	3,70	3,45

**Міністерство освіти і науки України  
Університет митної справи та фінансів  
Рада молодих вчених  
Університету митної справи та фінансів**



**«ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ,  
УПРАВЛІНСЬКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ  
ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ  
СЬОГОДЕННЯ: МОЛОДІЖНИЙ ПОГЛЯД»**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ  
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**Том 1**

**14 листопада 2025 р.**

**Дніпро**

Титенко О.,  
студент Університету митної справи та фінансів  
(науковий керівник – Марценюк О.О., к.держ.упр.,  
керівник навчально-наукового центру  
Університету митної справи та фінансів)

### **СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЯВИЩА**

Корупція – це всепроникне та багатогранне явище, що охоплює всі сфери суспільного життя. Її попередження та подолання є надзвичайно складним процесом, що вимагає, перш за все, уточнення теоретичних основ цієї проблеми. Таке уточнення необхідне для чіткого відмежування корупції від інших злочинів, а також для розробки дієвої системи заходів із її викорінювання.

Варто зазначити, що трактування поняття корупції відбувається як на науковому, так і на законодавчому рівнях. У них розкривається сутність корупції як зловживання владою задля приватної вигоди.

На законодавчому рівні корупція визначається як використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, свого службового становища всупереч інтересам служби з метою одержання неправомірної вигоди [1].

Щодо міжнародного рівня, Конвенція ООН проти корупції (UNCAC, 2003) не містить уніфікованого визначення цього явища, проте окреслює низку конкретних корупційних діянь, що підлягають криміналізації. До них належать хабарництво, розкрадання, відмивання коштів, перешкодження правосуддю та інші дії, що становлять загрозу публічним інтересам [6]. Міжнародна антикорупційна організація Transparency International трактує корупцію як зловживання наданою владою для особистої вигоди. При цьому підкреслюється, що вигода може бути не лише матеріальною, а й політичною чи пов'язаною з доступом до ресурсів. Схожого підходу дотримується Світовий банк, визначаючи корупцію як зловживання публічною посадою з метою отримання приватної вигоди [5]. Європейська комісія проти корупції (GRECO) розглядає корупцію як будь-

яку діяльність посадових осіб, що порушує закон, етичні норми або принципи доброчесності з метою отримання приватної користі. Цей підхід охоплює не лише незаконні, а й неетичні форми поведінки, що підривають довіру до публічної влади [4].

Відповідно до результатів наукових досліджень поняття «корупція» розглядається по-різному, оскільки науковці зосереджуються на конкретних її аспектах і підходах до вивчення. Через складність та різноманіття проявів корупції, створення єдиного загальноновизнаного та універсального визначення є досить проблематичним. Тому, існуючі визначення цього явища вважаються прийнятними [2].

Так, наприклад, у науковій літературі корупція розглядається як соціальне явище. Зокрема, І. В. Басанцов та О. О. Зубарева визначають корупцію як явище, що проявляється у зловживанні службовим становищем задля одержання матеріальної або нематеріальної вигоди. Приходько А. А. акцентує увагу на тому, що корупція в Україні має широкий спектр негативних наслідків для суспільства, включаючи підрив довіри до державних інститутів та погіршення економічної ситуації [3].

Загалом, ураховуючи різні підходи до тлумачення та ключові характеристики корупції, її можна визначити як складне, багатоаспектне, системне явище. Суть його полягає в неправомірному й аморальному використанні особами, наділеними управлінськими або владними повноваженнями, свого становища, статусу або авторитету. Це використання пов'язано із корисливо-егоїстичними інтересами щодо збагачення або отримання іншого роду преференцій для себе або для інших осіб, і завжди відбувається за рахунок держави чи її громадян.

Отже поняття корупції трактується як складне багатогранне явище, спільною ознакою якого є зловживання владними повноваженнями задля отримання неправомірних переваг.

На нашу думку для розробки ефективних засобів боротьби з корупцією критично важливим є глибоке вивчення причин її виникнення. Дослідники окреслюють надзвичайно широке коло таких причин, розділяючи їх на основні та другорядні, об'єктивні та суб'єктивні, специфічні, а також за сферами: фундаментальні, правові, політичні, економічні, організаційно-економічні, інституційні, інформаційні, соціальні, соціально-культурні та культурно-історичні, моральні тощо. Визначити єдину головну причину серед них дуже складно, оскільки всі вони тісно взаємопов'язані [3]. Зважаючи на це перешкодами на шляху корупції можуть стати: високий рівень розвитку суспільства, ефективна робота антикорупційних органів, розвиненість судової системи та чітке дотримання законів із недопущенням кумівства, децентралізація державного управління, моральна готовність суспільства протидіяти корупції, відсутність тіньової економіки.

Таким чином, корупція є складним соціально-правовим явищем, що проявляється у багатьох сферах суспільного життя Її подолання потребує

системного підходу, що пов'язано із комплексним вивченням причин виникнення корупції, розвитку демократичних інститутів, зміцненням правових механізмів та формуванням моральної готовності суспільства. Подолання корупції можливе лише за умов поєднання правових, економічних, соціальних та інституційних заходів на державному та громадському рівнях.

#### **Список використаних джерел:**

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50–51. Ст. 2056.
2. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії : монографія / І. В. Басанцов, О. О. Зубарева. Суми : Сумський державний університет, 2016. 113 с.
3. Приходько А. А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні за умов євроінтеграції. Київ, 2020. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/33/d3.pdf> (дата звернення: 22.10.2025).
4. GRECO. Evaluation of Anti-Corruption Measures in Europe. Strasbourg : Council of Europe, 2020. 72 p. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluation-reports> (дата звернення: 22.10.2025).
5. Transparency International. What is corruption? Berlin : Transparency International, 2022. URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (дата звернення: 22.10.2025).
6. United Nations Convention Against Corruption (UNCAC). New York : United Nations, 2003. 45 p. URL: [https://www.unodc.org/documents/brussels/UN\\_Convention\\_Against\\_Corruption.pdf](https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf) (дата звернення: 22.10.2025).
7. World Bank. Anticorruption Policies in Public Administration. Washington : World Bank, 2019. 58 p. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/governance/brief/anticorruption> (дата звернення: 22.10.2025).

